

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG

juni 2020 - jaargang 46 - nummer 2

Hak-al

- ***Oranjetipje, distelvlinder***
- ***Waarnemingen 2019***
- ***De Leidsche Hoeven***

Het Oortdeel

Louis van Oort
Lvanoort@planet.nl

Een goed jaar?

2020.

Het had zo'n mooi jaar moeten worden. Alleen al het jaartal zelf oogt bijzonder. Het is het jaar waarin mijn vrouw 50 wordt, waarin we 25 jaar getrouwd zijn, waarin mijn zoon examen doet. Of had moeten doen. Mijlpalen te over dus. En voor sportliefhebbers als ik een voorjaar en zomer om je bewusteloos op te verknukelen. Met fantastische wielerronden, het EK voetbal én de Olympische Spelen. De Grand Prix van Zandvoort laat ik in dit verband even buiten beschouwing, want hállo, natuur!

Buiten dat verheug ik me als natuurliefhebber sowieso altijd op het voorjaar. Vooral het begin van de lente is geweldig. Met al die terugkerende vogels en vlinders die plots opduiken, heb je het gevoel dat het iedere dag beter wordt. Van boerenzwaluw naar koekoek naar gierzwaluw werk je dan toe naar het hoogtepunt van het NVWC-jaar: de Big Day.

Ik hoef u niet te vertellen dat het allemaal anders gelopen is en nog altijd loopt. Uiteraard is het allemaal klein leed ten opzichte van blablabla... Maar een heel voorjaar van je leven 'missen' is niet niks. Of nou ja, missen... we hebben er met zijn allen (we moeten het tenslotte 'samen' doen, volgens een zeker staatspersoon) toch wel iets van weten te maken. De Big Day ging écht niet door, hoewel een viertal vogelwerkgroepleden op de geplande datum toch een dag op pad is geweest, met inachtneming van voldoende ruimte tussen elkaanders apparatuur. Maar er zijn wél meer trekellingen verricht dan ooit in het voorjaar (afgezien van een zeker voorjaar in de jaren '80 toen bepaalde studenten vogels kijken vele malen belangrijker vonden dan het inzien van studieboeken). We hebben ook

stevig geëxperimenteerd met wat de beste locatie zou zijn voor voorjaarstrekellingen in Culemborg. Dat werd uiteindelijk een lange krib in de Lek net ten westen van Fort Werk aan het Spoel. Een prima plek om minstens 1,5 meter uit elkaar te staan én vooral veel meer trek waar te nemen dan vanaf de

traditionele post in de Redichemsewaard. Verder werd de tuinchallenge die we vorig jaar waren begonnen een tandje opgevoerd. We moesten immers zoveel mogelijk thuisblijven. Dan gaan we natuurlijk ook zoveel mogelijk vanuit huis en tuin vogelen. Het leidde tot een ongekende stroom aan prachtige waarnemingen. Van wolken zwarte vrouwen tot een zeldzame zwarte ooievaar, zeeën van zeearenden, visarenden en zelfs een stepekiekendief (die laatste over m'n eigen tuin, als compensatie voor het missen van alle andere gememoreerde soorten). Verder had vrijwel iedereen nu eens een keer écht de tijd om de natuur in eigen omgeving in te gaan, hetgeen dan weer leidde tot nóg meer fantastische waarnemingen als twee (!) duinpiepers aan de grond en een witwang- én witvleugelstern boven de plas in de Steenwaard. En dit op zich al indrukwekkende rijtje zou ik naar believen kunnen uitbreiden met nog meer prachtsoorten. Een talentvolle, nog redelijk jonge vogelaar kon het bijna niet bevatten wat er allemaal gezien werd in en rond Culemborg en verzuchtte: "Het lijkt wel Hortobagy aan de Lek."

Kortom, corona leverde toch nog mooie dingen op. Ik vrees echter dat er als we ooit uit deze crisis geraken heel veel verhalen loskomen over wat er allemaal voor goeds uit voortgekomen is, ondanks alle leed. Ik zit persoonlijk niet zo op die verhalen te wachten, tenzij dat 'goeds' beklijft. Oftewel: houden mensen die meer zijn gaan fietsen, bewuster zijn gaan eten en minder vaak de auto pakken dit ook vol als alles weer 'normaal' is? Kunnen we tijd vrijhouden of vrijmaken om onze kinderen de extra aandacht te blijven geven die ze de afgelopen maanden noodgedwongen thuis hebben gekregen? Hoe het ook zij, ik ben in ieder geval van plan het vogelen vanuit m'n tuin ook de komende jaren vol te houden. En telpost WahS lijkt me ook een blijvertje. Het niet doorgaan van de Big Day is echter een bijzonder slecht idee. Daarom halen we hem op 4 en 5 september in, Jaap van Dissel volente. Toch nog wat écht goeds in 2020.

Trekelpost Werk aan het Spoel is een lange krib in de Lek. Ruimte genoeg voor 'social distancing'.

*Voorplaat:
Oranjetipje man op paardenbloem, foto Kars Veling*

5

2020-2

6

9

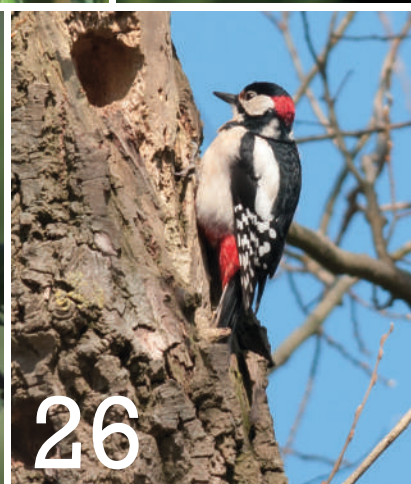
14

20

22

26

30

34

In dit nummer

2	Het Oordeel: Een goed jaar?	22	Waar komt die naam vandaan - Judaspenning
4	Van het bestuur	24	Groen en geel
5	Huiszwaluw telling 2019 - <i>Herstel zet door</i>	26	Groentje ontgroent - <i>Groentje ontcijfert</i>
6	Veel distelvlinders in Culemborg en omstreken in 2019	28	Kerkuilen in Rumpt
8	Bij de poot	30	Goed gezien in 2019 - <i>Deel 2: insecten</i>
9	De Leidsche Hoeven <i>Een nieuw natuurgebied vol dagvlinders, hommels en libellen</i>	34	'Entree de Bal'
14	Leven en werk van het oranjetipje	35	Colofon <i>+ Even voorstellen, José Borsboom</i>
16	Oranjetipje in Culemborg	36	Oproep Special Mijn tuin <i>Is jouw tuin ook een natuurparadijsje?</i>
18	De focus op ... <i>de invloed van het coronavirus op de klus-, tuin- en nestkastenwerkgroep</i>		Agenda NVWC
20	Aha, op die manier! <i>De verscheidenheid van bloemen en planten</i>		
21	De geringde visarend		

www.nvwc.nl

door Kars Veling

Het zijn bizarre tijden. De coronacrisis raakt ons allemaal. Vooral degenen die het zelf onder de leden hebben en die familie of vrienden hebben met klachten of zelfs dierbaren zijn kwijtgeraakt. Maar ook alle anderen hebben ermee te maken. Er zijn mensen die hun baan zijn kwijtgeraakt of die maar met moeite aan de slag kunnen blijven. Het hakt erin!

Als NVWC hebben we er natuurlijk ook mee te maken, al is de invloed veel minder ingrijpend dan bovenstaande voorbeelden. De activiteiten die we gewend waren, gaan grotendeels niet door. We volgen strikt de richtlijnen van de regering en het RIVM. Dit betekent dat alle binnenactiviteiten voor volwassenen, zoals lezingen en de vogelcursus in ieder geval tot 1 september zijn opgeschort. Ook de biodiversiteitsfietstocht en de jubileumdag worden uitgesteld. Het jubileumkamp naar La Brenne in Frankrijk is ook niet doorgaan. Gelukkig hebben we van de gemeente wel toestemming gekregen om met de jeugd op pad te gaan. We hebben daarvoor een plan moeten overleggen waaruit blijkt dat we dit op een verantwoorde manier doen en er geen risico is voor de kinderen of hun begeleiders.

Een andere mooie en 'coronaproof' activiteit was de oranjetipjesactie die we, samen met de gemeente, hebben georganiseerd. We vroegen iedereen om goed op te letten op oranjetipjes, bijvoorbeeld in hun eigen tuin. Meer dan 150 mensen hebben meegedaan en elders in deze Hak-al vind je hier meer over.

De coronamaatregelen betekenen natuurlijk niet dat we niet meer kunnen genieten van de natuur rond Culemborg. Maar, als je heerlijk wilt wandelen, vogelen of vlinders kijken, doe het niet in een groep, houd 1,5 meter afstand en mijd plekken waar veel mensen zijn.

We wensen iedereen veel sterkte toe in deze rare tijden en hopen dat iedereen over een paar maanden weer enthousiast meedoet met alle activiteiten die dan weer worden opgestart. Take care! Dat laatste geldt ook voor ons medebestuurlid Theo, die in het ziekenhuis was opgenomen. Geen corona, maar wel met ernstige klachten. Hij is weer thuis en we wensen hem veel sterkte toe en hopen op een spoedig volledig herstel.

Oranjetipje vrouw op paardenbloem

Huiszwaluwtelling 2019

Herstel zet door

door Arjan Brenkman
foto's Jouke Altenburg

In 2019 zijn de drie kolonies huiszwaluw in Culemborg opnieuw geteld door Gerard Smit en mijzelf. Daarbij werden 118 nesten genoteerd, vijf meer dan het jaar ervoor maar nog onder het record van 130 uit 2015 (zie figuur).

Daar waar het Schoolhof en het centrum stabiel blijven, met overigens wel de nodige nieuwe nesten of nestplekken, blijft Parijsch groeien. Dat heeft ongetwijfeld met de nieuwbouw te maken, waar modder ten overvloede aanwezig is voor nestbouw. Bovendien ligt de wijk naast de Baarsem- en Goilberdingenwaard waar voldoende voedsel te vinden is. Mocht u nu ook een nest weten buiten het Schoolhof, Parijsch of in het centrum van de stad, zou u dat dan alstublieft willen doorgeven? Bij voorbaat dank.

arjanbrenkman@gmail.com

Kolonienaam	«	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Culemborg, Parijsch		67	73	55	64	81	86
Culemborg, Schoolhof		23	34	27	14	21	21
Culemborg, stad		30	23	14	10	11	10

Veel **distelvlinders** in Culemborg en omstreken in 2019

*Distelvlinder op vlinderstruik tijdens invasie 2009;
foto Anthonie Stip*

door Anthonie Stip

Voor het eerst sinds 2009 deed zich in 2019 weer een invasie voor van distelvlinders. Om het verloop van de invasie te volgen, deed ik een oproep in de WhatsApp-groep van de Culemborgse insectenliefhebbers om waarnemingen in te voeren. Inmiddels is 2019 voorbij en maak ik in dit artikel de balans op. Was 2019 weergaloot of viel het wel mee met de distelvlinders in het Culemborgse?

De distelvlinder *Vanessa cardui* is een trekvlinder die Nederland vrijwel jaarlijks aandoet, in sterk wisselende aantallen. In het meetnet Vlinders van De Vlinderstichting schommelen de aantallen van 250-1500 distelvlinders per jaar in normale jaren. De vlinders leggen hun eitjes op akkerdistel, gewone klit en soms ook grote brandnetel. Als de eitjes uitkomen, spint elke rups zich afzonderlijk in aan de onderkant van een blad en eet daar tot alleen de nerf van het blad nog resteert. Vervolgens maakt de rups een nieuw spinselnest en dat gaat zo door tot de verpopping. In de zomer kan in een paar weken tijd een nieuwe generatie distelvlinders rondvliegen.

2019: relatief veel distelvlinders

Toen in juni de eerste distelvlinders opdoken, heb ik Culemborgse insectenliefhebbers opgeroepen hun waarnemingen in te voeren op waarneming.nl. Dat hebben veel mensen ook gedaan, getuige de 225 waarnemingen van 644 exemplaren. De eerste distelvlinder werd al op 24 april gezien door Hans Kunstman bij de Meent in Beusichem en de laatste op 26 oktober in het Lage Veld bij Beesd door Paul van Veen. De piek lag in ons werkgebied in augustus met 86 waarnemingen van 273 exemplaren. Het grootste aantal werd gezien door Johan Barth op 29 juli in de Bosscherwaarden, aan de overkant van de Lek: 280 stuks.

Ter vergelijking: het archief van nwc.waarneming.nl kent voor 2009 in totaal 108 waarnemingen van distelvlinders van 1.209 exemplaren. Houd in het achterhoofd dat het invoerportaal van Waarneming.nl in 2009 nog niet op de grote belangstelling van tegenwoordig kon rekenen: er werd minder ingevoerd dan nu. Het lijkt er dus op dat er in 2009 minder waarnemingen van distelvlinders zijn doorgegeven, maar dat de invasie in omvang groter was dan in 2019.

Duitse blokkade

Als we naar het landelijke beeld uitzoomen, zien we daar meer signalen voor. Allereerst is het goed om te beseffen dat de invasie van 2019 in ons land een noordelijke aanvoerroute kende, in tegenstelling tot een zuidelijke in 2009. Aangezien distelvlinderinvasies in onze contreien meestal in Noord-Afrika of Zuid-Europa hun oorsprong hebben, is een zuidelijke aanvoerroute het meest voor de hand liggend. Vorig jaar was daar geen sprake van. Eind maart kwamen berichten uit Israel en later Griekenland van massale doorkomst van distelvlinders, in de orde van grootte van 700 miljoen tot 1 miljard vlinders. Ze zorgden voor gespannen verwachtingen onder vlinderliefhebbers in West-Europa. Zou het dan weer zo ver zijn? Voor zover het te reconstrueren valt (het blijven vlinders die niet net als vogels gezenderd worden en daarmee hun reisgeheimen prijsgeven) lijkt het dat de distelvlinderstroom onder invloed van weer en wind via Oost-Europa in Scandinavië terecht is gekomen. Vermoedelijk blokkeerde een sterk lagedrukgebied in Zuid-Duitsland rond 19 mei de aanvoerroute naar Noordwest-Europa en zijn de vlinders ten oosten van het lagedrukgebied noordwaarts getrokken. Eenmaal in Zweden en Finland aangekomen, heeft een deel van de distelvlinders de blik zuidwestwaarts gedraaid en is doorgevlogen naar de Lage Landen en het toen nog Verenigd Koninkrijk. In de loop van juni wolkten ze langs de noordelijke en westelijke kuststrook van ons land. Na verloop van tijd sijpelden ook bij ons in het Culemborgse de meldingen door.

Nu we de balans opmaken, blijkt 2019 flink wat distelvlinders naar onze streken te hebben gebracht. In het verder niet al te vlinderrijke jaar was dat een welkome aanvulling, landelijk maar ook regionaal. De invasie van 2019 was minder omvangrijk dan die van 2009. Maar dat drukt de pret niet. 'Painted ladies', zoals ze in het Engels heten, zijn een genot om naar te kijken. 🦋

Distelvlinder slapend op moestuin Buren; foto Anthonie Stip

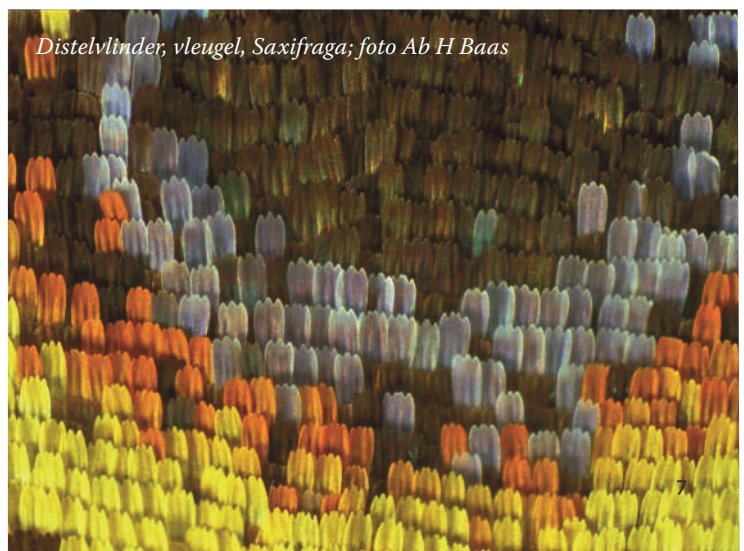
Ei distelvlinder op akkerdistel; foto Anthonie Stip

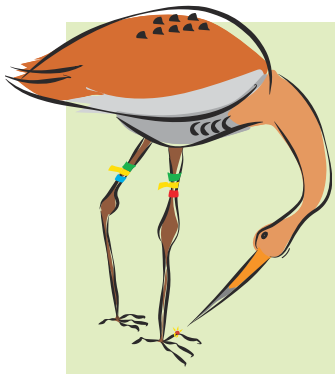
Distelvlinder, rups, Saxifraga; foto Ab H Baas

Vanessa cardui, distelvlinder, Saxifraga; foto Rik Kruit

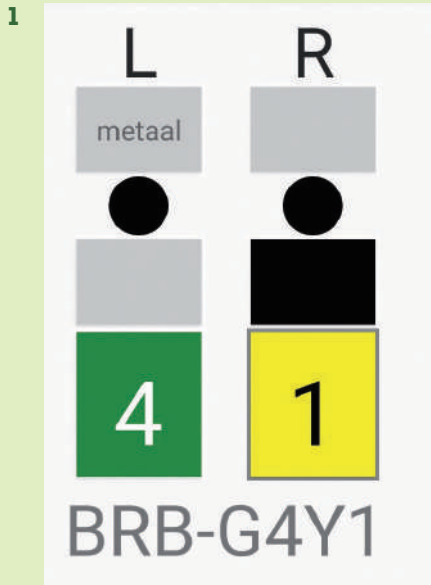
Distelvlinder, vleugel, Saxifraga; foto Ab H Baas

Bij de poot

Ringaflezingen
in de appgroep

door Mario Huizinga

Afbeelding 1: BRB-G4Y1

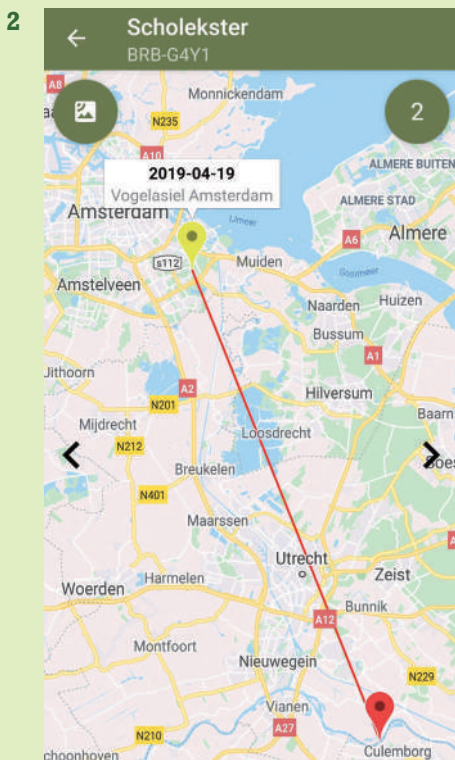
Aan de overkant van de Lek zitten vanaf medio februari steevast enkele tientallen scholeksters op een 'soos' nabij de spoorbrug. Ze zijn net terug van hun overwinteringsgebied (veelal Wadden of Delta) en wachten tot het tijd is om te gaan nestelen. Als het niet te hard waait, kun je de ringen vanaf de Culemborgse oever aflezen met een telescoop. Naast een aantal oude bekende die ik daar al enkele jaren zie en die in de omgeving van Houten en Schalkwijk zijn geringd, zag ik dit jaar een nieuwe.

Afbeelding 2: life history kaartje

De life history laat zien dat BRB-G4Y1 vorig jaar is geringd bij vogel- en zoogdieropvang 'De Toevlucht' in Amsterdam. Het was pas de eerste aflezing. Altijd leuk, en in dit geval extra leuk, omdat we nu weten dat de opvang tot een positief resultaat heeft geleid.

Foto 3: BRB-G4Y1 in de hand

Navraag bij ringer Tijs van den Berg: "Een vogel die een probleem met de rui had, waardoor de veren misvormd waren. De vogel heeft daarna een heel jaar bij De Toevlucht gezeten totdat hij opnieuw was doorgeruid! Wel bijzonder: de meeste scholeksters die we (Vogelringstation De Haar) daar ringen zijn jonge vogels die verweesd zijn en/of gewond zijn geraakt als ze van het dak springen."

De Leidsche Hoeven

een nieuw natuurgebied vol dagvlinders, hommels en libellen

door Karin Verspui en Gijsje van Ingen

De Nieuwe Graaf in de Leidsche Hoeven, foto Karin Verspui

Door natuurontwikkelingsmaatregelen gaat de Leidsche Hoeven, gelegen tussen Culemborg en Tricht, veranderen van landbouwgrond in natuurgebied. Om de ontwikkeling van de natuurwaarden voor insecten in het gebied te volgen, zijn we begonnen met het monitoren van dagvlinders, hommels en libellen. We presenteren hier de resultaten van het eerste jaar.

Op 14 juni 2019 vond de opening plaats van het natuurontwikkelingsgebied 'Leidsche Hoeven'. Het gebied van ruim 100 hectare ligt tussen Culemborg en Tricht en gaat het natuurgebied de Regulieren en het landgoed Mariënwaerd verbinden in het Gelders Natuurnetwerk. De provincie Gelderland realiseert dit plan in samenwerking met de gemeente Geldermalsen, het waterschap Rivierenland, Het Geldersch Landschap, Staatsbosbeheer, de Heerlijkheid Mariënwaerd en particuliere eigenaren. Als openingshandeling werd dit gebied een handje geholpen door een aantal mensen dat nauw betrokken is geweest bij de ontwikkeling, waaronder Hans Heikoop (Stichting Natuurbeleving Leidsche Hoeven) en baron Frans van Verschuer (Heerlijkheid Mariënwaerd). Zij strooiden maaisel uit de Regulieren op de grond waar vochtig dotterbloemhooiland wordt ontwikkeld.

Om het gebied om te vormen en meer mogelijkheden voor planten en dieren te bieden, zijn inrichtingsmaatregelen uitgevoerd en is het bestaande beheer aangepast. Om de waterstand te verhogen in de Leidsche Hoeven zijn watergangen verlegd en dammen, stuwen en duikers aangelegd. Er zijn natuurvriendelijke (minder steile) oevers aangelegd en een aantal nieuwe poelen gegraven. Ook is de bovengrond afgegraven in het gedeelte waar vochtig en bloemrijk hooiland is gepland. Op grotere schaal dan bij de opening is maaisel van de Regulieren uitgestrooid waar dit is gepland. De graslanden in het gebied zullen zich door passend beheer, maaien en begrazing

met koeien, op den duur ontwikkelen tot kruiden- en faunarijke graslanden en dotterbloemhooilanden.

Monitoring

Het is interessant om de ontwikkeling van dit landschap te volgen en de te verwachten toename te zien van soorten en aantallen planten en dieren in dit nieuwe stukje natuur. Jan Taat, adviseur en coördinator natuur en eendenkooien van de Stichting Natuurbeleving Leidsche Hoeven regelt de monitoring van natuur en via hem is de insectenwerkgroep van de NVWC betrokken bij de monitoring van een aantal insectengroepen. In 2019 zijn we daarmee van start gegaan. Gijsje nam de vlinders en de hommels voor haar rekening en Karin de libellen. In 2020 gaan Anja de Wit en Rosina Verweij de nachtvlinders monitoren met meerdere vallen (met led licht).

Het is ondoenlijk om het hele gebied elke week of elke twee weken te onderzoeken, daarom beperken we ons tot een vaste route met een aantal secties. De resultaten van tellingen op een vaste route zijn tussen jaren vergelijkbaar zodat de ontwikkeling van de dagvlinders, dagactieve nachtvlinders, hommels en libellen in het gebied kan worden gevolgd. Er zijn door ons, gewapend met een meetlint van 25 meter en GPS, een vlinderroute en een libellenroute uitgezet waarbij Jan Taat adviseerde bij het kiezen van de geschikte locaties.

Op de vlinderroute, die deels door afgesloten gebied en deels over

Maaisel strooien tijdens de opening op 14 juni 2019, foto Gijsje van Ingen

Links het bruin blauwtje, foto Kars Veling

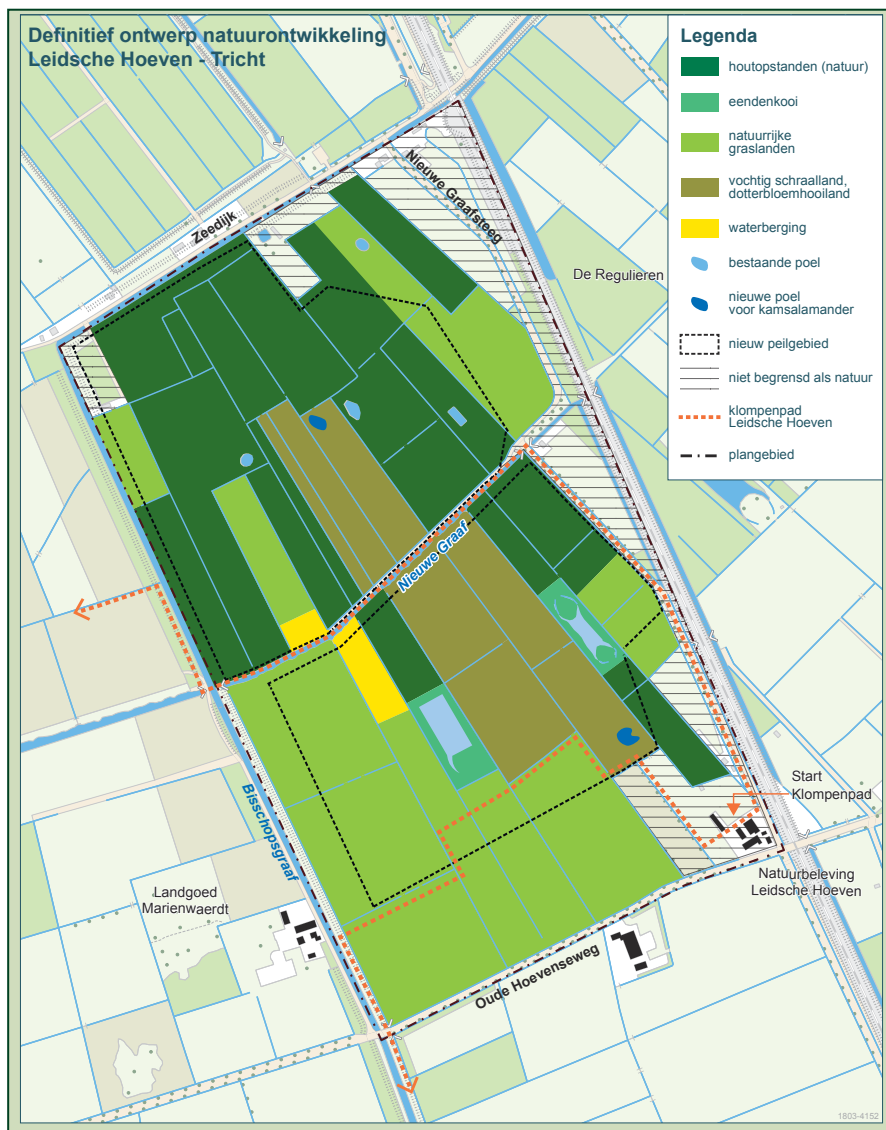
het klompenpad loopt, worden dagvlinders, overdag vliegende nachtvlinders en hommels geteld. De vlinderroute bestaat uit vier delen van drie tot zes secties. Iedere sectie is 50 meter lang. Het eerste deel van de route bestaat uit zes secties en loopt gedeeltelijk over het klompenpad 'Leidsche Hoevenpad', een route van elf km, die start bij 'Natuurbeleving Leidsche Hoeven'. Dit deel van de vlinderroute gaat over natuurlijk grasland dat begraaasd wordt door koeien. Het tweede deel telt drie secties en gaat door grasland waar maaibeheer is gepland. Het derde deel bestaat uit vier secties; de eerste sectie ligt in vochtig grasland langs de Nieuwe Graaf en de overige secties langs rietland. Het vierde en laatste deel bestaat uit vijf secties over kaal terrein, waar de vegetatie zich nog moet ontwikkelen tot dotterbloemhoiland. In het begin stonden alleen langs de greppeltjes wat wilde planten, later in het jaar kwam overal wat lage begroeiing tevoorschijn. Gijsje heeft de vlinderroute in de periode 9 juni tot 14 september tien keer gelopen. Libellen zijn insecten met een binding aan water en daarom is de monitoringroute (met 19 secties van 50 meter) uitgezet langs

verschillende typen water: drie sloten, langs de wetering de Nieuwe Graaf, langs twee nieuwe poelen, langs het reservoir en langs het rietveld. De Nieuwe Graaf is een hoofdwatergang en deelt de Leidsche Hoeven in tweeën. In het noordelijk deel zijn er secties bij een poel en een sloot. In het zuidelijk deel liggen de secties langs twee sloten, het reservoir, het rietveld, een poel en de wetering zelf. Langs de oude poelen was geen ruimte om een route van 50 meter uit te zetten. Op de monitoringroute telde Karin de libellen 10 keer tussen begin mei en half september bij goed insectenweer.

Dagvlinders

Van groot dikkopje tot kleine parelmoervlinder

Op 9 juni is het geschikt weer om een eerste telling te doen. De eerste vlinder die zich laat zien is meteen een verrassing: groot dikkopje! Het is ook het enige dikkopje dat dit jaar hier wordt gezien. Dit eerste deel van de route gaat over natuurlijk begraaasd grasland. Behalve het dikkopje worden ook nog gezien: klein koolwitje, klein

Het natuurontwikkelingsgebied Leidsche Hoeven.

Rechts de gele luzernevlinder,
Daaronder het groot dikkopje, foto's Kars Veling

geaderd witje, icarusblauwtje, bruin zandoogje, kleine vuurvliinder, distelvlinder, allemaal in kleine aantallen en een bruin blauwtje. Dit stuk is goed begaanbaar, al moet je uitkijken waar je je voeten neerzet, het wemelt er van de muizenholletjes!

Het tweede deel gaat door grasland dat beheerd zou worden door maaien, maar dat is het hele seizoen niet gebeurd. Het wordt daarom steeds moeilijker om de greppeltjes te vinden die je over moet steken. Naast dit deel van de route bevindt zich een reservoir dat een schakel vormt in de waterhuishouding van dit natuurgebied. Hier vliegen dezelfde soorten vlinders als in het eerste deel (behalve het dikkopje), maar daarnaast ook de dagpauwoog en een gehakkelde aurelia. De enige overdag vliegende nachtvinders worden gezien in dit deel, een lieveling en een gamma-uil.

In het derde deel met vochtig grasland langs de Nieuwe Graaf en met rietland vlogen klein geaderd witje, groot en klein koolwitje, bruin zandoogje, distelvlinder, dagpauwoog, oranje luzernevlinder, atalanta en een bont zandoogje.

Het vierde deel gaat over kaal terrein waar zich later in het seizoen wat lage begroeiing ontwikkelt. Vreemd genoeg worden hier de meeste vlinders gezien: klein geaderd witje, groot koolwitje, icarusblauwtje, bruin zandoogje, kleine vuurvliinder, distelvlinder, bruin blauwtje, oranje en gele luzernevlinder en atalanta. En niet te vergeten: de laatste vlinder die zich laat zien in de laatste sectie op de laatste teldag: een kleine parelmoervliinder!

In 2020 is de vlinderroute alweer een paar keer gelopen en kan als nieuwkomer op de route het landkaartje worden vermeld.

Tabel 1

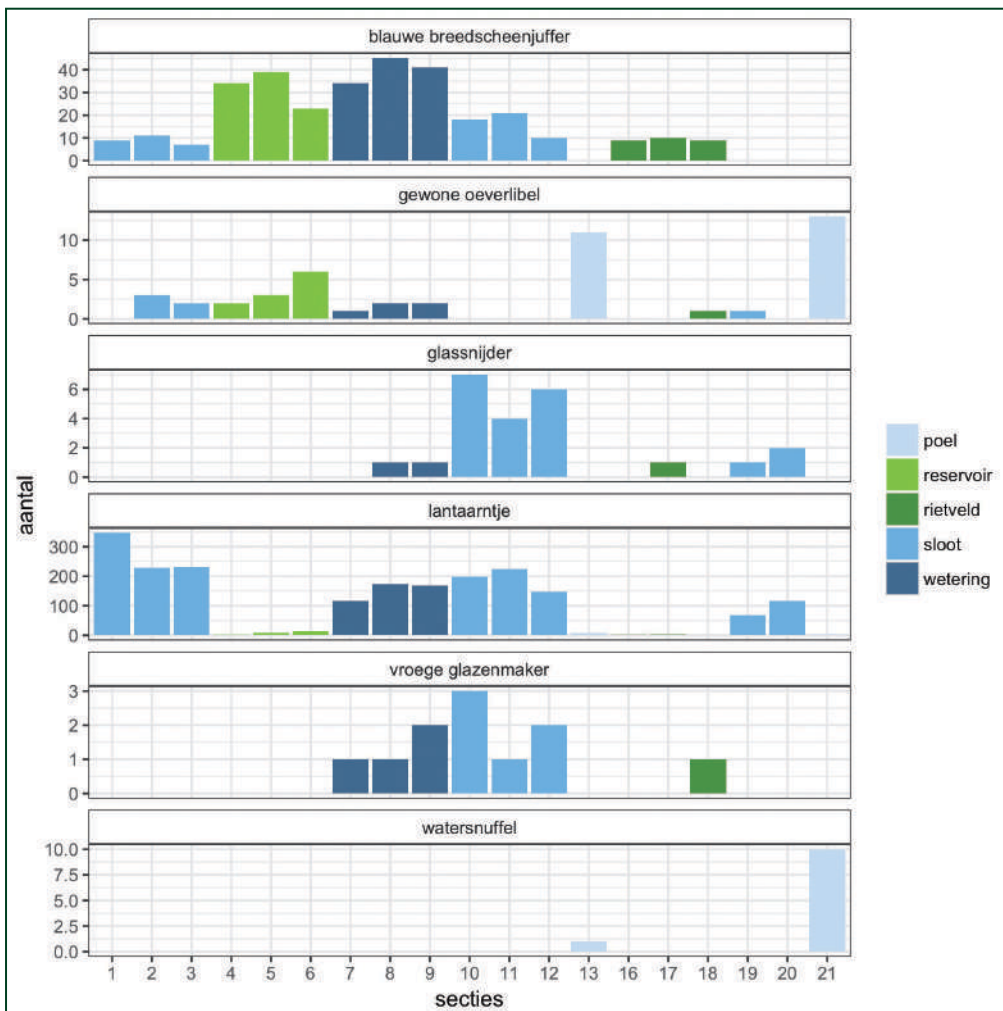
Dagvlinders

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Aantal
groot dikkopje	Ochlodes sylvanus	1
bruin zandoogje	Maniola jurtina	47
distelvlinder	Vanessa cardui	22
oranje luzernevlinder	Colias crocea	13
klein geaderd witje	Pieris napi	31
groot koolwitje	Pieris brassicae	9
klein koolwitje	Pieris rapae	50
gehakkelde aurelia	Polygonia c-album	1
atalanta	Vanessa atalanta	3
icarusblauwtje	Polyommatus icarus	16
dagpauwoog	Aglais io	3
bruin blauwtje	Aricia agestis	5
gele luzernevlinder	Colias hyale	1
bont zandoogje	Pararge aegeria	1
kleine vuurvliinder	Lycaena phlaeas	8
kleine parelmoervliinder	Issoria lathonia	1

Nachtvinders

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Aantal
lieveling	Timandra comae	1
gamma-uil	Autographa gamma	1

De waargenomen dag- en nachtvinders op de monitoringroute in de Leidsche Hoeven in 2019.

Het aantal waargenomen libellen op de secties bij verschillende watertypen voor zes libellensoorten: de blauwe breedscheenjuffer, de gewone oeverlibel, de glassnijder, het lantaarntje, de vroege glazenmaker en de watersnuffel.

Boven de glassnijder, foto Karin Verspui; daaronder de weidehommel, foto Kars Veling

Hommels

In alle vier de delen van de vlinderroute worden hommels aangetroffen, maar vooral in het tweede deel, waar veel smeewortel staat. Akkerhommels, weidehommels en steenhommels laten zich regelmatig zien. De hommels worden alleen geteld, niet op naam gebracht. In totaal heeft Gijsje 371 hommels geteld op deze route, met een uitschieter op 19 juli, toen er 115 hommels rondzoemden!

Libellen

Van glassnijder tot bruinrode heidelibel

De glassnijder is een voorjaarssoort waarvan er tien werden gezien op de libellenroute in de eerste telronde op 14 mei. De bruinrode heidelibel is daarentegen een echte nazomersoort en was op de laatste route van het seizoen, op 15 september, met 51 exemplaren de meest talrijke libel.

In 2019 heeft Karin 2.943 libellen geteld op de libellenroute in de Leidsche Hoeven. Er zijn twintig soorten waargenomen. Verreweg de meeste getelde libellen waren lantaarntjes en ook de blauwe breedscheenjuffer en de variabele waterjuffer zitten in de top drie. De viervlek en de smaragdlibel zijn maar één keer waargenomen op de routes. Buiten de route is op 14 mei een extra libellensoort gezien: de vuurjuffer (*Pyrrhosoma nymphula*).

De waarnemingen van zes libellensoorten worden verder toegelicht in de figuur boven en de volgende tekst.

Blauwe breedscheenjuffer: bij de Nieuwe Graaf

De blauwe breedscheenjuffer is op veel secties gezien maar de hoogste aantallen zijn geteld bij de Nieuwe Graaf, een hoofdwatergang die loopt van de Regulieren naar het Wiel bij Leerdam. In juni en juli zijn er mannetjes en vrouwtjes in tandem (een stadium

Tabel 2
Libellen

Soortnaam	Wetenschappelijke naam	Aantal
azuurwaterjuffer	<i>Coenagrion puella</i>	50
blauwe breedscheenjuffer	<i>Platycnemis pennipes</i>	320
bloedrode heidelibel	<i>Sympetrum sanguineum</i>	28
bruine glazenmaker	<i>Aeshna grandis</i>	5
bruine winterjuffer	<i>Sympetma fusca</i>	3
bruinrode heidelibel	<i>Sympetrum striolatum</i>	94
gewone oeverlibel	<i>Orthetrum cancellatum</i>	47
glassnijder	<i>Brachytron pratense</i>	23
grote keizerlibel	<i>Anax imperator</i>	2
grote roodoogjuffer	<i>Erythromma najas</i>	10
kleine roodoogjuffer	<i>Erythromma viridulum</i>	53
lantaarntje	<i>Ischnura elegans</i>	2.058
paardenbijter	<i>Aeshna mixta</i>	14
platbuik	<i>Libellula depressa</i>	4
smaragdlibel	<i>Cordulia aenea</i>	1
steenrode heidelibel	<i>Sympetrum vulgatum</i>	71
variabele waterjuffer	<i>Coenagrion pulchellum</i>	137
vroege glazenmaker	<i>Aeshna isosceles</i>	11
watersnuffel	<i>Enallagma cyatigerum</i>	11
viervlek	<i>Libellula quadrimaculata</i>	1

De waargenomen libellensoorten op de monitoringroute in de Leidsche Hoeven in 2019.

De blauwe breedscheenjuffer, foto Karin Verspui

van voortplanting) waargenomen. Het is een soort van meestal stromend, zuurstofrijk water die ook veel wordt gevonden bij de rivier de Linge, die in de omgeving ligt.

Gewone oeverlibel en watersnuffel: liever bij een nieuwe poel

De hoogste aantallen van de gewone oeverlibel zijn geteld bij de nieuwe poelen. Deze soort van stilstaand en langzaam stromend water is weinig kritisch maar prefereert weinig begroeide delen van de oever. Bij de nieuwgegraven poelen in de Leidsche Hoeven is veel kale grond te vinden. De watersnuffel werd zelfs alleen bij deze poelen gevonden terwijl het meer een soort is van zandgronden en duinen. De watersnuffel komt meestal bij vennen en hoogvenen voor maar voelt zich kennelijk ook thuis bij deze nieuwgegraven poelen. Van beide soorten zijn tandems gezien bij de poel in het zuidelijk deel (sectie 21).

Lantaarntje: bij de sloot in het zuiden

Het lantaarntje is een zeer algemene soort die op bijna alle routes gevonden is. De meeste werden geteld bij de sloot in het zuiden van het gebied (sectie 1-3). Ook bij de Nieuwe Graaf en de andere sloten zijn er veel waargenomen en er werden door het seizoen heen veel lantaarntjes in tandem gezien. Het is een niet zo kritische soort maar alleen bij helder matig voedselrijk stilstaand water met oevervegetatie komen veel lantaarntjes voor.

Vroege glazenmaker en glassnijder: bij de sloot in het noorden

In lage aantallen is de vroege glazenmaker geteld bij de sloot in het noorden van het gebied, de Nieuwe Graaf en op de route bij het rietveld. Deze soort heeft een goed ontwikkelde water- en oevervegetatie nodig en is vrij algemeen in Nederland. De meeste werden bij de sloot in het noorden (sectie 10-12) waargenomen net als de glassnijder. Buiten de routes in het gebied zijn meerdere parings-

wielen van mannetjes en vrouwtjes van de glassnijder gezien. Ook deze vrij algemene soort vliegt bij een goed ontwikkelde en gevarieerde water- en oevervegetatie en vooral bij helder water.

De toekomst

De goed ontwikkelde kruidenrijke graslanden en de vochtige dotterbloemhooilanden zullen in de toekomst meer mogelijkheden bieden voor graslandvlinders zoals het bruin zandoogje, het groot dikkopje en het bruin blauwtje. En we kunnen dan oranjetipjes en hooibeestjes verwachten op de route. De argusvlinder maakt ook misschien zijn opwachting. De aantallen hommels zullen toenemen als de graslanden gevarieerder worden en er meer nectarplanten aanwezig zijn.

Voor de libellen zal het verhogen van waterstand en het aanleggen van natuurvriendelijke oevers en poelen leiden tot meer geschikt biotoop in het gebied. De verwachting is een toename van de aantallen libellen. De vroege glazenmaker en de glassnijder kunnen zich mogelijk uitbreiden. De bruine korenbout die vorig jaar voor het eerst is gezien in de Regulieren zou zich in de toekomst kunnen vestigen in dit gebied, net als de vuurlibel.

In de toekomst is Leidsche Hoeven dan werkelijk een paradijs voor vlinders, libellen, hommels en andere insecten. 🐛

Voor meer informatie over dagvlinders en libellen in de omgeving:
Natuur en Vogelwacht, 1998:
Vlinders tussen Lek en Linge. NVWC, Culemborg.
K. Verspui, A. van Berkel, R. van de Haterd, M. de Nie & K. Veling, 2008:
Libellen tussen Lek en Linge. NVWC, Culemborg.

Leven en werk van het

oranjetipje

door Kars Veling

Een mooie voorjaarsdag in april. In de frisgroene struiken in het populierenbos langs de Driftsteeg zingt een fitis uit volle borst, in de verte roept een koekoek. Aan de beschaduwde bosrand bloeit look-zonder-look, tussen het vochtige gras de pinksterbloem. Langs de rand van het voorjaarsbos fladdert een eenzame vlinder in de zon. Op het eerste gezicht lijkt hij helemaal wit, maar als hij passeert, springen opeens de feloranje vleugelpunten in het oog.

Hoewel het oranjetipje vroeg in het jaar actief is, zal het voor de meeste mensen niet de eerste vlinder zijn die ze na de winter ontmoeten. Citroenvlinder, dagpauwoog en kleine vos vliegen vaak op warme dagen in februari of maart al rond. Als volwassen vlinders hebben deze de winter doorgebracht en ze zijn door de voorjaarszon gewekt uit hun winterrust. Het oranjetipje heeft als pop overwinterd en moet al flink wat warme dagen gehad hebben om zich tot vlinder te kunnen ontwikkelen. Oranjetipjes komen redelijk verspreid over Nederland voor.

Man en vrouw verschillend

Oranjetipjes horen bij de familie van de witjes. Die zijn soms nogal lastig uit elkaar te houden, maar dat geldt niet voor de mannetjes van het oranjetipje. De prachtig feloranje top van de vleugel valt erg op en maakt de vlinder onmiskenbaar. Voor vrouwtjes gaat dat niet op, want daarbij ontbreekt het oranje op de vleugel. Ze zijn wit van boven met een zwarte vleugelpunt, precies als de koolwitjes. Vliegend zijn ze dan ook niet makkelijk uit elkaar te houden. Zit ze stil en met de vleugels omhoog, dan zie je de prachtige olijfgroene tekening op de onderzijde. De bijnaam van dit vlindertje, peterselievlinder, is afgeleid van die onderkant.

Kilometervreters

Vele kilometers per dag vliegt het mannetje op zoek naar vlinders. Niet in een rechte lijn van dorp A naar dorp B, maar vaste routes langs bosrandjes en over bloemrijke graslanden. Als ik op een bankje mijn boterhammen opeet, zie ik soms wel drie of viermaal hetzelfde mannetje langskomen op zijn rondes.

Hoe herken ik een vrouwtje?

Dat is de vraag waar ook het mannetje van het oranjetipje mee zit. Zo vliegend in de Regulieren door een mooi vochtig graslandje langs een bosrand ziet hij in de verte al snel een wit vlindertje fladderen. Dat zou best een vrouwtje kunnen zijn! In volle vaart vliegt hij ernaartoe en inspecteert de vlinder. Als het een koolwitje betreft, ruikt hij dat vrij snel en dan zal hij zijn aandacht snel verliezen en op zoek gaan naar een volgende witte vlinder. Het is best grappig om te zien, maar voor de vlinder is het natuurlijk niet fijn. Hij verspilt enorm veel energie, terwijl het hem geen nageslacht oplevert. Het wordt dan ook tijd voor een vlinderherkenningscursus voor oranjetipmannen.

Oranjetipje vrouw wijst man af

Wil ze wel of wil ze niet?

Na de nodige miskleunen met koolwitjes heeft ons mannetje nu een echt vrouwtje in de gaten. Daar besteedt hij direct veel aandacht aan, want wie weet wil zij wel met hem paren. In een baltsvlucht vliegt hij om haar heen. Maar ... het is niet zijn geluksdag, want het vrouwtje blijft zitten, steekt haar achterlijf omhoog en klappert met de vleugels en dat is duidelijke taal voor het mannetje: "Ik wil je niet!" Dat heeft niets te maken met de aantrekkingskracht van het mannetje, maar gewoon met effectief met je tijd omgaan. Dit vrouwtje heeft vast en zeker al gepaard en haar eitjes zijn al bevrucht. Het zou verspilling van kostbare tijd zijn als ze zich nu ook met dit mannetje ging bezighouden. En ook voor het mannetje geldt dat. Het is zonde van zijn tijd, energie en sperma om dat in dit vrouwtje te steken.

Eindelijk prijs!

Na de afwijzing en de geur van nog een paar koolwitjes heeft het mannetje nu een vrouwtje gevonden dat net uit de pop is en nog hangt te drogen. Die heeft vast nog niet gepaard en die zal hem dan ook niet afwijzen. Voor een oranjetipjesvrouw is er niets mooiers dan een wachtend mannetje boven je terwijl je nog hangt te drogen. Dat is pas effectief met je tijd omgaan! Zodra ze is opgedroogd zal ze samen met het mannetje een baltsvlucht maken om de relatie te bevestigen en dan begint de paring. Na een minuut of twintig zijn ze klaar.

Na de paring gaat het mannetje gewoon op zoek naar het volgende vrouwtje. Ze paren meer keren in hun leven. Voor het vrouwtje is eenmaal genoeg. De eitjes zijn nu bevrucht en het is zaak om voldoende nectar te verzamelen zodat ze straks, als de eitjes ontwik-

keld zijn, voldoende energie te hebben om ze af te zetten. We zien het vrouwtje drinken op allerlei nectarplanten. Pinksterbloem is een goede, maar ook de echte koekoeksbloem of distels zoals kale jonker zijn in trek. Ze vliegt direct en zonder dralen, landt op de bloem en begint met haar roltong de nectar te zuigen.

Waar zet ik mijn eitjes af?

Na een aantal dagen verandert het vlieggedrag van het vrouwtje. Niet meer in rechte lijn van bloem naar bloem, maar 'krioelen op de vierkante meter'. Ze vliegt kleine stukjes, zigzag door de plantengroei, landt regelmatig op een plant en kruipt daarop rond. Dat gedrag is typisch voor een vrouwtje dat eitjes af wil zetten. Ze zijn daar namelijk meestal zeer precies in. Dit vrouwtje wil zeker weten dat haar nakomelingen (die ze nooit zal zien, want als de eitjes uitkomen, is zij al dood) goede omstandigheden treffen. In een vochtig pinksterbloemgraslandje zet ze eitjes af op pinksterbloem, maar niet op alle planten. Ze kiest vooral de pinksterbloemen in de buurt van de bosrand of ruigte. Midden in het grasland worden veel minder eitjes afgezet.

Nog meer noten op haar zang

Maar ook in de bosrand is lang niet elke plant geschikt. Ze kiest planten met veel bloemen en bloemknoppen. De plant mag niet al zijn uitgebloeid, maar ook niet te jong zijn. Als dit klopt, kijkt en vooral ruikt ze of een ander vrouwtje haar al is voor geweest. Als twee rupsen elkaar op een pinksterbloem tegenkomen, eet de grootste de kleinste op. Het vrouwtje 'weet' dat haar rups kleiner zal zijn dan die uit het al eerder afgezette eitje, dus laat ze de plant links liggen. Heeft ze een pinksterbloem in de bosrand met veel

Eitje oranjetipje op look zonder look

Pop oranjetipje man

Jonge rups oranjetipje op vers zaad pinksterbloem

bloemen en bloemknoppen gevonden zonder andere eitjes, dan zet ze er één eitje af. Dan hoeft ze er nog maar 99 ... Logisch dat ze zo effectief met haar tijd wil omgaan.

En dan... de rups

Waarom het vrouwtje zo kritisch was, zien we een paar weken later, als het eitje uitkomt. De rupsen eten niet van het blad of de stengel van de pinksterbloem, maar van de zaden en zaaddozen. Het vrouwtje heeft eitjes afgezet op een plant met zodanige knoppen dat als het rupsje uit het ei kruipt er net lekker vers en mals zaad aan de plant zit. Een jonge rups van anderhalve millimeter kan het oudere taaiere zaad niet verteren. Die verse zaden zijn erg voedzaam en de rupsen groeien hard.

In de loop van juni zijn de rupsen volgroeid. Nu moeten ze verpoppen. Als ze aan de waardplant pinksterbloem gaan hangen, zullen ze het niet overleven, want die plant sterft binnen een paar weken helemaal af. Ook andere plekken in het grasland zijn niet echt veilig, want de pop moet een maand of negen tot tien blijven hangen tot het volgende voorjaar, eind maart, begin april. Nu begrijpen we waarom het vrouwtje voornamelijk eitjes afzet in de buurt van bomen en struiken of ruigte. Die blijven namelijk normaal gesproken in de winter wel staan. De rups kruipt nu wel vijf, tien of nog meer meters naar de ruigte, boom of struik en daar, in een houtige stengel, verandert de rups in een mooie pop, die door zijn vorm wel wat lijkt op een doorn of afgebroken takje. Op deze plaats blijft ze al die maanden hangen alvorens ergens eind maart, begin april te ontpoppen.

Oranjetipje in Culemborg

door Kars Veling

Het oranjetipje is een echte voorjaarsvlinder. De eerste vlinders verschijnen eind maart en na begin mei kom je ze als vlinder niet meer tegen. Dan moet je weer bijna een jaar wachten. Het mannetje van het oranjetipje is opvallend en niet te verwarren met een andere vlinder. Het is een klein wit vlindertje met een prachtig oranje vleugelpunt. Ze vliegen vele kilometers op een dag, maar wel over een soort van vaste routes van zo'n 300 – 500 meter. Zie je er eentje langs vliegen, dan zie je die vast binnen een paar minuten opnieuw. Oranjetipjes komen hier in de omgeving regelmatig voor. De Regulieren, de Zump en de Put van Buren zijn prima plekken om ze te zien te krijgen.

Maar in deze coronatijd zijn we vooral veel thuis!

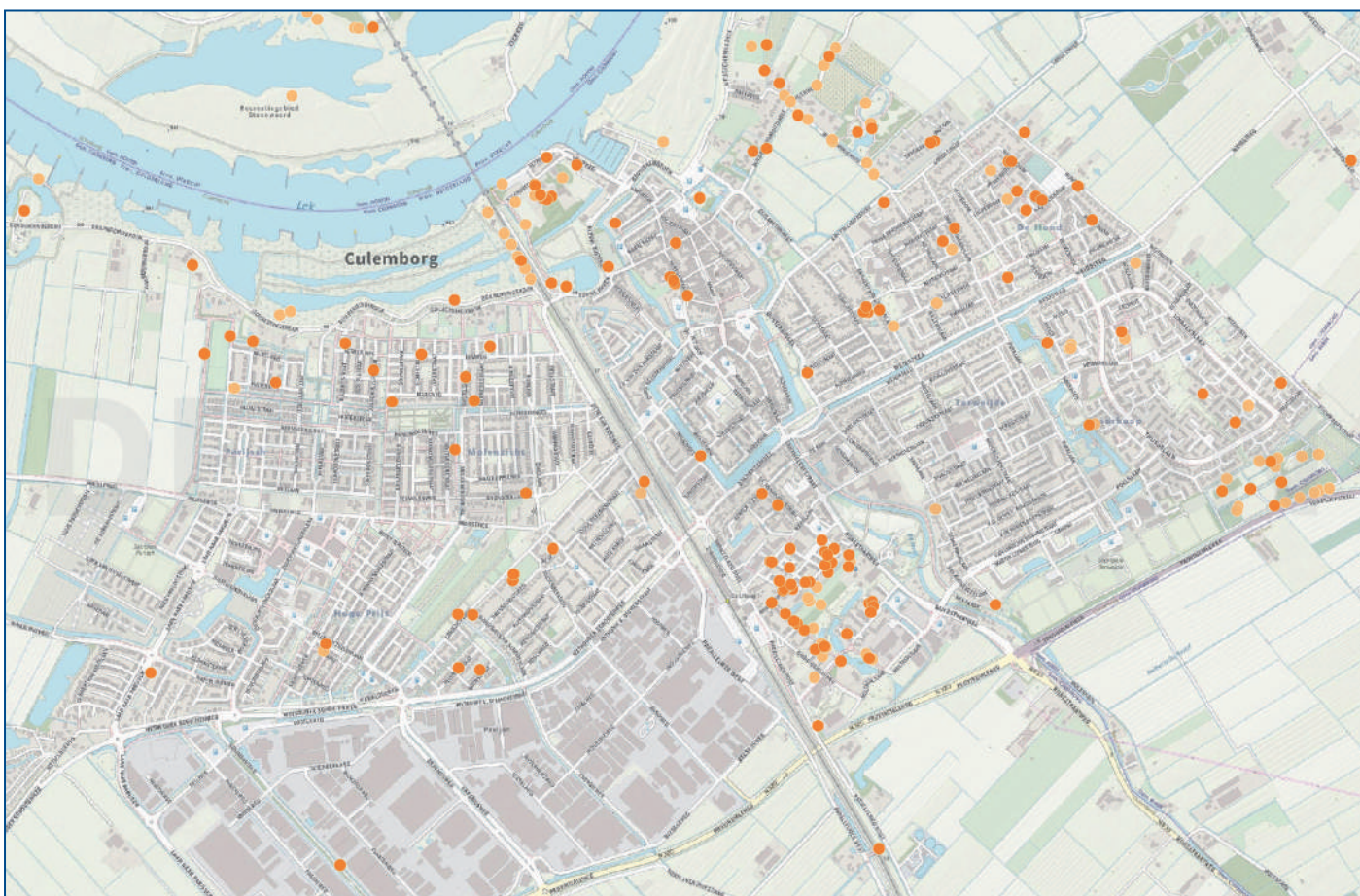
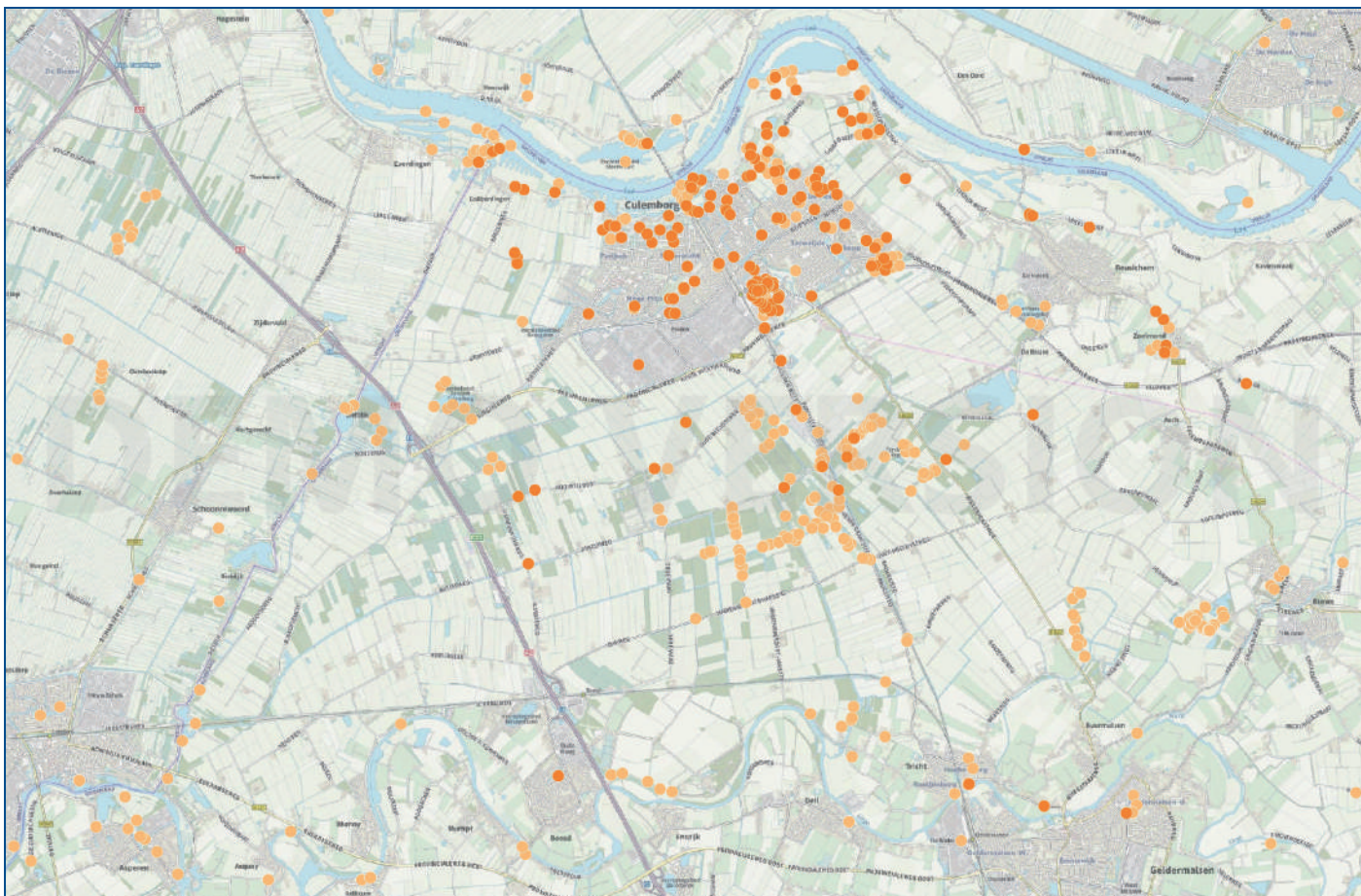
En dat is het leuke van het oranjetipje: je ziet ze ook in de stad en misschien zelfs in je eigen tuin. De gemeente Culemborg en de Natuur- en Vogelwacht Culemborg (NVWC) waren erg benieuwd waar de oranjetipjes in Culemborg voorkomen. We vroegen daarom iedereen die er eentje zag dat door te geven, zodat we een mooi beeld krijgen van het leefgebied van deze vlinder. En daar werd fantastisch aan meegewerkt. Meer dan 150 mensen gaven door waar ze oranjetipjes zagen en in totaal ging het om meer dan 300 tipjes. Ook werden er veel waarnemingen doorgegeven aan de invoersites Waarneming.nl en Telmee. Samen ging het om meer dan 600 vlinders.

We laten hier twee kaarten zien. De donker oranje stippen zijn van onze oranjetipjesactie, de lichter oranje komen uit andere bronnen, maar alle stippen zijn van tussen 1 maart en 10 mei 2020.

Op de kaart van de omgeving zien we dat vooral in het Beesdse Veld en Mariënwaerd veel oranjetipjes zijn gezien. Ook de Regulieren, de Assche Wetering en het Tichelterrein in Buren zie je terug op de kaart. Maar ook daarbuiten blijkt het oranjetipje regelmatig voor te komen.

Als we dan even inzoomen op Culemborg zelf, dan zien we een paar duidelijke hotspots. De wijk Lanxmeer springt eruit. Dat heeft te maken met het groen in deze wijk, wat erg vlindervriendelijk is. Maar er speelt ook zeker een waarnemerseffect, want Lanxmeeders zijn meer in natuur geïnteresseerd dan de gemiddelde Culemborger (niet-wetenschappelijk onderbouwd onderbuikgevoel). Ook op de Voorkoop, de Hond, de Oranje- en Bloemenwijk zie je regelmatig stippen en aan de westkant in de wat langer bestaande wijken Goilberdingen oost en west. In de nieuwe wijken zijn minder mel-

dingen. Op Terweijde zien we opvallend weinig stippen en dit heeft ook waarschijnlijk een dubbele reden. Er is niet veel natuurlijk groen in de wijk en de bewoners zijn mogelijk ook wat minder geneigd waarnemingen door te geven. Opvallend is dat zelfs in de binnenstad oranjetipjes werden gezien. De oude stadsmuur en omgeving

bieden natuurlijk goed leefgebied en zwervende mannetjes komen dan zomaar in de binnenstad. We zijn blij dat er zoveel mensen hebben meegewerkt en dat er zo veel oranjetipjes zijn gezien. We moeten weer tot volgend jaar maart wachten voor ze weer te zien zijn! 🦋

De focus op ... de invloed van het coronavirus op de klus-, tuin- en nestkastenwerkgroep

door Frans Waroux

We schrijven woensdagochtend 11 maart. Een normale woensdagochtend als alle voorgaande. Met dien verstande: de 14e zou schrijver dezes voor een 15-daagse vakantie vertrekken naar Egypte. Op zoek naar een zekere zon en wat hogere temperaturen. Ik zou er dus de komende twee woensdagen niet zijn en pas op 1 april mijn gezicht weer laten zien.

Op die 11e maart 's middags had ik nog een afspraak waarvoor ik om half twee in Leerdam moest zijn. Tien minuten eerder naar huis dus. Ik loop naar achter in de tuin waar Johan bezig is met het verwijderen van wortelstokken van braam en brandnetel, om hem te zeggen dat ik wegga. We hebben namelijk weer een stuk ruig begroeide grond ontdaan van deze alom voorkomende plantensoorten om daar te zijner tijd andere inheemse soorten planten en struiken te gaan planten. In de doorloop naar dat achterste gedeelte hebben we echter vorig jaar twee kersenboompjes geplant. Deze mooie boompjes staan precies in de doorloop naar dat nieuwe stuk en ze staan nu eigenlijk een beetje in de weg. Na kort overleg met Johan besloot hij deze boompjes direct maar te verplaatsen naar een betere locatie.

Krap in de tijd

Ondanks dat ik best wel krap in de tijd zat, bood ik aan om nog snel even twee emmers water te gaan halen. Zo gezegd, zo gedaan. Johan begon met uitgraven en ik ging twee emmers water tanken. Op de terugweg zag ik dat Johan net het tweede boompje stond in te graven, keek vooruit hoe ik het beste daarnaartoe kon lopen, maar zag daarbij een stevig wilgenstammetje wat rond het monitorenplekje was aangebracht volledig over het hoofd. Ik liep er met mijn linkervoet vol tegenaan en . . . er was geen houden meer aan. Met twee emmers water stevig in mijn handen klapte ik recht voorover tegen de grond, met mijn gezicht vol in de grond en de beide emmers water links en rechts van mij fungeerden als een soort valbreker. Het moet voor Johan en Louis Raatsen een geweldige aanblik zijn geweest. Mijn gezicht onder de aarde, een zeiknatte en bemodderde broek en alleen een wat beschadigde linkerhand. In onze binnenruimte heb ik me wat gefatsoeneerd en mijn natte kleding, behalve mijn broek in de fietstas gedaan. Thuis was mijn vrouw allereerst ontstemd over mijn anders dan beloofde veel latere thuiskomst. Daarna overheerste de lach nadat ik mijn verhaal had gedaan. We waren nog geen kwartier te laat op onze afspraak.

De maandag werd een ander verhaal

Op zaterdag de 14e vertrokken we al vroeg richting Schiphol en die avond hoorden we op onze hotelkamer via BNN dat Corendon hierna alle vluchten naar alle reisbestemmingen had gecancelled. Had den wij even geluk. Net op tijd dus op onze vakantiebestemming. Die zondag genoten van de zon, van de 28 graden en van af en toe een passend drankje. De maandag werd een ander verhaal. 's Morgens hoorden we dat een van de gasten, een Duitser, die de dag ervoor was vertrokken, besmet was met het virus. Reden genoeg voor de hoteldirectie om direct het hele hotel in quarantaine te doen. Iedereen moest op zijn kamer blijven, restaurant gesloten, bars en andere eet- en drinkgelegenheden op het schitterende complex eveneens gesloten. Geen wi-fi op de kamers dus . . . persoonlijk ook afgesloten van de buitenwereld. De interne informatie haperde eveneens. Eten (een papieren zakje met broodjes, tomaat en een appel) en drinken (twee flessen water en een blikje cola) werd op de

kamer aangereikt. Wel 's avonds controle door een medisch team. Pas woensdagmiddag hoorden we dat we op donderdag om half twaalf zouden worden opgehaald om rond 15.00 uur terug naar Amsterdam te vliegen. Op 19 maart waren we dus weer terug in Nederland. Eén dag volop genoten van onze vakantie en daarna ons maar afvragen wat er zou gaan gebeuren. Uiteindelijk blij om weer terug te zijn in plaats van op een hotelkamer te verblijven. Wie weet voor hoe lang.

Toch weer koffie zetten

In de groepsapp van de klusgroep las ik dat op woensdag 26 maart Leo 's morgens en Johan 's middags wat tuinwerkzaamheden zouden gaan doen. Omdat ik altijd de koffie verzorg voor de bezoekers en inmiddels samenkomsten van meer dan drie personen en de 1,5 meter-afstand-tot-elkaar formule door Rutte was ingesteld besloot ik, nu ik toch weer thuis was, voor Leo koffie te gaan zetten. Hij was natuurlijk hoogst verbaasd dat ik er was en nadat ik twee stoelen in onze tuin had neergezet hebben we gezellig, op gepaste afstand, met z'n tweetjes koffie gedronken. Hij vond dit erg lief en kon dit gebaar ten zeerste waarderen. Johan is die middag in zijn uppie een uurtje bezig geweest.

Want ook de andere activiteiten liggen nu volledig stil. De nestkastenwerkgroep communiceert uitsluitend via hun groepsapp. Jurgen, de zoogdierspecialist, die zoveel als mogelijk is gedragingen op foto en film vast wil leggen, mist Gerrit enorm. Gerrit is namelijk het creatieve brein binnen de klusgroep en in staat met hout en metaal datgene te maken wat Jurgen nodig heeft om het filmisch vastleggen te laten slagen. Kortom, de crisis waar heel de wereld op dit moment in terechtgekomen is, leidt tot storingen en vertragingen tot op alle niveaus. Gelukkig dat de natuur zich hier niets van aantrekt en vrolijk verder gaat met groeien en bloeien. De zweefvliegen en bijen weten het insectenhotel te vinden en het bezoek van de atalanta's, koolwitjes, het oranjetipje, het bont zandoogje en het boomblauwtje geven aan dat het inderdaad lente is.

Overweldigende, altijd inspirerende lente

Deze week ben ik weer gegaan en was ik alleen met Johan. Leo had zich afgemeld. Was een beetje snotterig maar niet meer dan dat. Op deze manier zijn we toch, weliswaar in een minimale bezetting, bezig geweest met de tuin die nu compleet op springen staat. In deze stilte hoor je van alles: het zwartkopje, de tjiptjaf en daar tussendoor de roffel van de grote bonte specht maar ook de heggemus en het winterkoninkje en natuurlijk de mezen en de mussen. Tel daarbij op dat je bijna hoort hoe de bladknoppen van de appel- en perenboompjes open springen. Dat ook de vorig jaar aangeplante mispel- en kersenboompjes de winter goed zijn doorgekomen en ook hun nieuwe blad laten zien. En dat het fluitenkruid als de onbetwiste voorjaarsbode met zijn geweldige groeipotentie nu even massaal de overhand neemt. Dan zit je ondanks die coronacrisis midden in die overweldigende, altijd inspirerende lente. Waar je elk jaar toch altijd weer heel vrolijk van wordt. 🐦

De plek waar regelmatig wordt gemonitord op nachtvlinders en -uiljes met aangegeven het wilgenstammetje dat verantwoordelijk was voor mijn val

Resort in Hurghada, volledig uitgestorven

Het bont zandoogje dat ook de tuin van de Steenuil met een bezoek vereert

Perenbloesem

Het nieuwe, vrij van opslag gemaakte stuk tuin achter De Steenuil

Aha, op die manier!

Het verhaal achter de foto

De verscheidenheid van bloemen en planten

door Wim Kievit

*Mij spreekt de blomme een tale
Mij is het kruid beleefd
Mij groet het altemale
Dat God geschapen heeft.*

Zo dichtte de Vlaamse priester Guido Gezelle. Bloemen en planten in een enorme verscheidenheid, ieder met haar eigen naam, maar welke? Die taal was voor mij nog geheimtaal. Dat wilde ik graag weten, maar hoe kom je daar achter? Wij verhuisden naar Culemborg, daar was een Natuur- en Vogelwacht, dit is een club waar ik met mijn vragen terecht kon. Een plantenwerkgroep, daar heb ik veel van geleerd, ook een boek gekocht, de Nederlandse Flora van Heukels. Onze eerste vakantie naar Schiermonnikoog moest een verrassing opleveren, want daar groeiden orchideeën. De verrassing liet nog even op zich wachten, hoe zien orchideeën er eigenlijk uit? Gelukkig heeft iemand mij op weg geholpen. Onze reizen naar Frankrijk brachten veel meer soorten in beeld, de foto's geven een paar voorbeelden. Planten kijken en fotograferen is een mooie tijdsbesteding die ik altijd met veel plezier heb gedaan. 🐦

*Boven: aapjesorchis - Orchis simia en bosorchis - Dactylorhiza fuchsii
Onder: tongorchis - Serapias ligua*

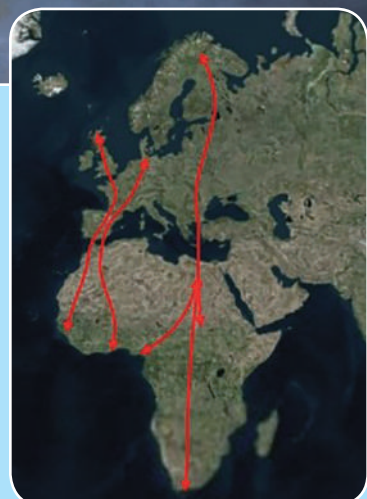

Geringde visarend

door Thierry Jansen

In de week na Pasen was in de Everdingerwaard dagelijks een geringde visarend te zien. Na enig speurwerk bleek het te gaan om een vrouwtje dat in 2014 als jong werd geringd in Estland.

Leuk detail is dat visarenden uit Estland doorgaans de 'oostelijke trekroute' nemen over Griekenland en Oost-Europa. Het gebeurt maar zelden dat er een over West-Europa trekt. 🦉

Judaspenning Dertig zilveren penningen

door Ellen Geleedst, foto's Paul van Veen

Het hebben van een tuin is een grote zegen, zeker in deze coronatijden. Je kunt buiten zijn zonder andere mensen tegen te komen. Hooguit je eigen huisgenoten en dat mag! Er kruipt, vliegt en groeit van alles en daar word je in deze tijd ook weer meer bewust van. Vaker dan anders hebben we met een boekje in handen gelopen, omdat er opeens een vreemde libel in huis zat (bleek een glassnijder) of er kropen opeens vreemde kevertjes over de irissen (bleken lisboorders te zijn).

Maar een eigen tuin hebben, is ook een hoop werk. Ik mag wel zeggen dat we zelfs een vrij forse tuin tot onze beschikking hebben. En dat is ook hoe ik het ervaar: hij staat tot mijn beschikking. Om erin te zitten, om er bloempjes en takjes uit te halen voor leuke boeketjes, om wat eetbaars te plukken en gewoon om ervan te genieten. Mijn echtgenoot neemt – ik zal het eerlijk bekennen – minstens 95 procent van het werk voor zijn rekening. Omdat mijn Paul dus terecht de meeste zeggenschap over onze tuin heeft, kiest hij ook vaak de bloemen, struiken en bomen. Maar ik mag ook altijd wenssoorten doorgeven. En dan gaat het meestal om planten die je juist uit de tuin kunt halen. Planten die decoratief zijn. Denk aan de lampionplant (wel een woekeraar!) of een kornoelje, met zijn mooi gekleurde takken. Of aan de judaspenning. En die laatste wil ik nu juist eens voor het voetlicht brengen.

Pasen

Veel mensen met een tuin zullen hem wel kennen. Een paarse kruisbloemige, die zo rond Pasen bloeit. Mooi, als je bedenkt dat paars de liturgische kleur is in de veertig dagen voor Pasen. En dat kruisbloemig, dat kunnen we misschien ook nog wel in verband brengen met het verhaal rond de lijdensverhalen. De Passion, zeg maar in termen van tegenwoordig.

Dit noem ik, omdat de naam van de judaspenning ook alles te maken heeft met dat lijdensverhaal. Judas was een van de twaalf meest naaste leerlingen van Jezus en penningmeester van de groep, maar hij raakte gaandeweg teleurgesteld in de weg die Jezus ging. Uiteindelijk besloot hij hem te verraden aan de Joodse geestelijke leiders van die tijd. Hij vroeg de leiders wat hij zou krijgen als hij een goede gelegenheid zou doorgeven om Jezus gevangen te nemen. "Dertig zilverstukken", was het antwoord volgens de gebruikelijke hedendaagse bijbelvertaling. Maar in de oude vertaling, die eeuwenlang is meegegaan en in traditionele kringen nog altijd gebruikt wordt, wordt gesproken over "dertig zilveren penningen". Daar ging Judas mee akkoord.

Hauwtjes

Tot zover het verhaal zoals dat in de Bijbel is overgeleverd. Er is ook nog een legende die vertelt dat Judas berouw kreeg van zijn verraad. Volgens dat verhaal beroufde Judas zich van het leven en liet hij onder de plaats waar hij zich ophing de dertig zilveren penningen vallen. Uit die penningen groeiden de eerste planten die wij nu de Judaspenning noemen.

Die naam heeft waarschijnlijk niet zoveel te maken met het kruisbloemig zijn, of de paarse kleur. Maar hij verwijst naar de hauwtjes waarin de zaden van de plant groeien. Die zijn bijna helemaal rond. Eerst zijn ze groen en bij het verdorren worden ze prachtig licht, inderdaad bijna zilverkleurig. Net zilveren penningen. Die vind ik zo prachtig om binnen in een vaas te zetten. Decoratief voor minstens een paar jaar. Gewoon uit je eigen tuin.

Zilveren maan

Dan is er ook nog de wetenschappelijke naam. Die luidt: *Lunaria annua*. Dat laatste, dat *annua*, slaat op de tweejaarlijkse cyclus. Er is voor in de tuin overigens ook een jaarlijkse variant. Die heeft dan weer niet die mooie ronde penningvormige hauwtjes en dat is natuurlijk wel jammer. Juist die hauwtjes zijn het meest attractieve. *Lunaria* heeft vast iets met de maan te maken. En dat is ook wel weer toepasselijk. Je kunt in zo'n glanzend penningachtig rondje natuurlijk ook een volle maan zien. En als er iets decoratief is, dan is het wel je eigen tuin in het zilverachtige licht van de maan. 🌕

Groen

door Jouke Altenburg

In maart 2020 is de broedvogeltelling over de Goilberdingerdijk van de spoorlijn tot Fort Everdingen weer opgepakt. Dit tracé is in 1996 en 2003 ook geteld. Er is dus mooi vergelijkingsmateriaal. Eén van de soorten die in veel hogere aantallen op dit traject zijn vastgesteld, is de groenling.

Je hoort 'm vooral...

Groenlingen komen veel voor in groene, urbane gebieden. Opperflakkig gezien is het een grijsgroene, musgrote vogel met een dikke snavel. Een echte zaadeter. Kijk je nog wat beter, dan zie je de fraaie geelgroene randen aan de vleugels en geel aan de basis van het knipstaartje. Vrouwtjes zijn wat donkerder en valer gekleurd dan mannetjes. In het voorjaar vallen groenlingmannetjes het meest op door hun zang. Een nasale kanarie-achtige melodie, overgaand in een serie korte trillers 'djuup, djuup, djuup'. Vaak wordt de zang ten gehore gebracht vanuit een boomtop, maar ook in een vlinderachtige baltsvlucht. Vooral wanneer het blad nog niet vol aan de bomen zit, zijn groenlingen met een verrekijker goed te zien.

Groenlingbolwerk

In 1996 was Werk aan 't Spoel nog eigendom van het Ministerie van Defensie en niet publiek toegankelijk. Naast defensiegebouwen stonden er veel oude bomen. Dat zagen we terug in het vogelbestand met onder meer grote bonte specht, groene specht en bosuil. Anno 2020 is het terrein toegankelijk (de actuele coronarestricties daargelaten). Voor de omvorming tot culturele ontmoetingsplek aan de Lek zijn veel bomen gekapt. Qua groen resteert nog een grote dubbele bomen- en struikenkrans. Dat barst van de zangvogels. Het voormalige verdedigingswerk van de Nieuwe Hollandse

Waterlinie is heden ten dage een bolwerk van groenlingen. Begin mei zijn alleen op Werk aan 't Spoel al tien territoria van deze soort vastgesteld. Maar het is niet allemaal hosanna.

Het Geel decimeert Groen(ling)

Het Geel (*Trichomonas*) is een vogelziekte, die aanvankelijk voornamelijk onder duiven voorkwam. De aandoening wordt vooral door direct (snavel-)contact en vermoedelijk ook op voerplaatsen (voedersilo's) overgedragen. Besmette vogels krijgen in de bovenste luchtwegen een ontsteking, die ademnood en problemen met eten veroorzaakt. Ze sterven door verstikking of honger. Wanneer roofvogels en uilen deze zieke zangvogels eten, kunnen ook zij het Geel krijgen.

Groenlingen blijken gevoelig voor het Geel. De ziekte kan zelfs een negatief effect hebben op populatieniveau. Dit is onder meer voor de Finse en Britse broedvogels vastgesteld. Ook in het zuiden en oosten van Nederland lijkt sinds enkele jaren een afname in het aantal broedparen van de groenling op te treden (Foppen, 2018). Mogelijk heerst het Geel ook in Culemborg. Zo hoorde ik onlangs van twee NVWC'ers dat zij ook zieke groenlingen in hun tuin/woon-omgeving hebben aangetroffen. Maar het Geel is er, voor zover mijn kennis reikt, niet officieel vastgesteld.

en Geel

Boven Werk aan 't Spoel met imposante bomenpartij, vóór de eeuwwisseling. Foto Kars Veling.
Links man groenling zingt uit volle borst, Werk aan 't Spoel, 12-5-2020. Foto Jouke Altenburg.
Onder voersilo's trekken veel zaadeters, zoals groenlingen, aan. Ziekteoverdracht vindt er makkelijk plaats. Culemborg, 9-4-2017. Foto Paul van Veen.

Voorkom ziekteoverdracht: maak voerplaats en vogelbadje vaak en goed schoon!

Voerplaatsen en vogelbadjes worden door veel vogels bezocht. De kans op onderling contact of overdracht van ziektes en parasieten is daarom groot. Iedereen, die in zijn tuin voert of een vogelbadje heeft, kan helpen om de overdracht van ziektes zoals het Geel te voorkomen, door:

- niet meer te voeren dan vogels dagelijks op kunnen eten;
- voersilo's **wekelijks** met heet water en sop schoon te maken (tip: in de vaatwasser);
- schoongemaakte voersilo's **aan de lucht te laten drogen**;
- strooiplekken **regelmatig** te verplaatsen;
- **dagelijks** het vogelbadje schoon te boenen en van vers water te voorzien, zeker bij hogere temperaturen.

Praktische links

- Meer tips over verantwoord voeren: www.vogelbescherming.nl/in-mijn-tuin/vogels-voeren
- Tips over meer vogels in uw tuin: www.vogelbescherming.nl/actueel/bericht/meer-vogels-in-de-tuin-twee-keer-negen-tips
- De verspreidingskaarten van de groenling uit de Vogelatlas van Nederland (2018) vind je op: www.vogelatlas.nl/atlas/soorten/soort/16490
- Lees meer over het Geel op de website van het DWHC: www.dwhc.nl/ziekten/trichomonas/
- Melden van dode vogels: www.dwhc.nl/meldingsformulier/

Bronvermelding

Foppen R. Groenling *Chloris chloris* Pp: 556-557 in Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018, Vogelatlas van Nederland. Kosmos uitgevers, Utrecht/Antwerpen.

Groentje ontgroent

door Nelly Hofman
foto's Paul van Veen

Groentje

De eerste keer dat ik naar de trektelpost ging is alweer een tijd geleden. Toch kan ik me de ochtend nog herinneren; een prachtige rood-oranje zonsopkomst, bijna windstil en een bever in de Lek. Onwennig stond ik op de zomerdijk en probeerde de heren te volgen in hun vogelaarsgesprekken.

Er vloog van alles over. Eenlingen en groepen vogels. Ze vlogen voor mij veel te snel, maar de mannen hoorden gewoon wat het was, hoe hoog de vogels ook vlogen.

Bij het noemen van alle aantallen was er ook regelmatig iets te horen. Ik stond daar een beetje bleu te wezen en durfde niet te vragen wat ze bedoelden. Dat ontdekte ik pas thuis, toen de ingevoerde lijst in te zien was. Ze telden niet alleen trekkers, maar ook de noemenswaardige vogels (= ter plaatse)!

Groepstaal. Koeterwaals. Vogelaarsjargon. Gevleugelde woorden. Je moet er als nieuwkomer aan wennen. Er is dus meer te leren dan alleen vogeluiserlijkheden en -geluiden.

Robotap

Inmiddels vraag ik er gewoon naar als ik iets wil weten. Dus toen iemand de eerste robotap van het jaar zag en dit deelde in de groepsapp vol vogelaars, wilde ik wel even weten wat hij nou waargenomen had.

In mijn hoofd zat een mechanische vogeltje in het hoge gras met zijn pootjes te piepen omdat deze nodig gesmeerd moesten worden. Maar nee, het was super simpel: een robotap is een roodborsttapuit. En als je het eenmaal weet, gebruik je de afkorting net zo makkelijk.

Toch fantaseer ik ook nog graag over mijn versie en wil ik graag de pootjes een keer inspuiten met olie. Nu ik er over nadenk, de roep van de robotap heeft ook wel iets robotachtigs. Fiet-tjèk... Piepkrak... Maar nu ga ik te ver!

Die vogelaarsgroep op de app is trouwens in deze tijden van corona geweldig! Zowel voor het verzamelen van vogelaarsjargon als het aanvullen van de tuinlijst.

De termen en afkortingen vliegen me daar om de oren.

"Rode wouw boven de binnenstad." En hoppa, weg van de werkplek, het dak op en jawel, een 'lifer'. Oftewel, mijn allereerst rode wouw. Zo gaan er dagen voorbij dat ik sprintjes naar het dak trek vanwege leuke meldingen in de app. Fijne afleiding tijdens de quarantaine!

"Ropova oost boven Parijsch."

"Visa van Lanxmeer naar noord."

Kijk, met dergelijke meldingen had ik meer problemen. Hoewel ik de visa nog zelf kon bedenken (visarend), moest ik de ropova toch echt even checken (roodpootvalk).

De visa spotte ik met dank aan de melding, voor de ropova hoefde ik mijn luie stoel niet uit. Die vloog de verkeerde kant op.

Vandaag maakte er iemand melding van een 'grote kar'. Ik wist hem helemaal zelf te ontcijferen! (grote karekiet) Maar misschien kwam dat ook omdat ik vorige week nog een lesje kleine en grote karekiet van een vogelvriendje heb gehad?

Grote bonte specht

ontcijfert

*Boven rode wouw,
rechts grote karekiet*

Juuv

Nu ik erover nadenk zijn voor mij sommige woorden uit het jargon ook al heel gewoon. Een juuv of juveniel is een jonge vogel, een escape staat voor een niet-wilde vogel (ontsnapt uit gevangenschap), een boertje is een boerenzwaluw, GBS een grote bonte specht en een twitcher is vergelijkbaar met een groupie in de wereld van de bandjes, die jaagt namelijk achter de bijzondere (zeldzame) soorten aan en legt hiervoor enorme afstanden af. En de jaarlijst, tuinlijst en big year zijn ook termen die duidelijk in de vogelaarsgroepen thuis horen. Ergens raak ik toch al een beetje ingeburgerd.

Het is net als met het lezen van een haakpatroon. Daarin zijn de afkortingen en termen ook niet te begrijpen voor een buitenstaander. In het begin was het als Chinees voor me, maar inmiddels versta ik ze prima. En dat zal met de gevleugelde woorden van de vogelaars niet anders zijn.

Ik hoef zeker niet te vertellen wat we roepen als we een vogelsoort **al gevonden hebben**? 🐦

De kerkuilen in Rumpt

door Wiegert Steen

Drie jaar geleden heb ik samen met mijn vader een kerkuilenkast opgehangen. De kast is geplaatst tegen het plafond in het achterste deel van de schuur bij mijn ouders in Rumpt. Dit is een relatief rustig deel van de schuur en van buiten toegankelijk via een kapot raampje (dat ik 20 jaar geleden tijdens het voetballen tegen de muur per ongeluk had geraakt). Het raampje is nooit gerepareerd, maar dat kwam nu wel goed uit.

Binnen enkele maanden was er al activiteit te bespeuren rond de kast, maar ook in andere delen van de schuur. Er lagen op meerdere plekken uitwerpselen en verse uilenballen. Hier waren mijn ouders niet direct blij mee dus hebben we een ruimte van 100 m² rond de kast afgeschermd met zwart ondoorzichtig doek. Op deze manier konden ze niet verder de schuur in en werden ze ook minder snel gestoord. Om de ruimte geschikter te maken, hebben we enkele buizen aan het plafond opgehangen waar ze op kunnen gaan zitten.

Camera

Het duurde wel erg lang voordat we een uil ook daadwerkelijk hadden gezien. Verder dan een schim, flink gerommel of kort gekrijs kwam het niet. Ze hebben je ontzettend snel in de smiezen en zijn nogal schuw waardoor ze direct in de kast of op een ander veilige plek wegduiken. Om ze te kunnen volgen, hebben we vorig jaar een speciale camera gekocht en opgehangen in de kast die via een livestream te volgen is.

Het duurde erg lang voordat we iets van activiteit zagen in de kast. We hadden ze toch niet teveel verstoord? Zouden ze de camera in de kast niet accepteren? We zagen af en toe een van de uilen in de kast, maar er werd niet gebreed. Na een paar weken zagen we uit het niks toch een jong in beeld komen. De camera stond net verkeerd waardoor we het broedende vrouwtje totaal hadden gemist. Uiteindelijk bleken er vijf jongen in de kast te zitten. Allemaal van verschillende leeftijden. De eieren worden bij kerkuilen namelijk meestal om de andere dag gelegd en de kerkuil begint direct met broeden, waardoor de eieren niet tegelijkertijd uitkomen. Uiteindelijk zijn er twee jongen vliegvlug geworden en hebben we het gehele jaar nog activiteit gehad in de schuur.

Broedsel mislukt

In het vroege voorjaar van dit jaar hebben we de camera iets aangepast naar de opening van de kast. Dit bleek een goede zet want op 6 maart zagen we dat het eerste ei was gelegd. Het vrouwtje begon daarna direct met broeden. Uiteindelijk werden er vier eieren gelegd. Na drie weken begonnen we de dagen af te tellen tot het eerste ei uit zou komen. Tegen het einde van de ongeveer 30 dagen durende broedperiode komen de eieren uit (om de twee dagen een ei). Het was dan ook een vreemd gezicht toen het vrouwtje op 3 april naast de eieren stond en niet meer aan het broeden was. Ze zaten allebei in de kast maar het vrouwtje negeerde de eieren totaal en het broedsel was dus mislukt. Bij een nadere inspectie van de eieren bleken deze wel bevrucht te zijn.

Het mannetje was nog in leven, maar zou het eindigen van het broeden dan te wijten zijn aan een voedseltekort? Is er na de muisenplaag van vorig jaar nu een muizentekort? Bij kerkuilen broedt alleen het vrouwtje, terwijl het mannetje haar gedurende de gehele broedperiode voorziet van voedsel. Krijgt ze in deze periode te weinig voedsel dan kiest ze voor zichzelf en verlaat ze het legsel. Normaal kunnen uilen na het vroeg mislukken van een broedsel weleens opnieuw beginnen, maar daar zal hier met een mogelijk voedseltekort geen sprake van zijn. Of zou het nog ergens anders aan kunnen liggen?

De kerkuilen hebben in ieder geval een mooie ruimte in de schuur bij mijn ouders. We zullen dus (on)geduldig tot volgend jaar moeten wachten of er weer jonge kerkuilen te zien zijn op de camera.

De livestream is te volgen via:

<https://wiegertsteen.nl/kerkuilenkast-live-rumpt/>

Goed gezien tussen Lek

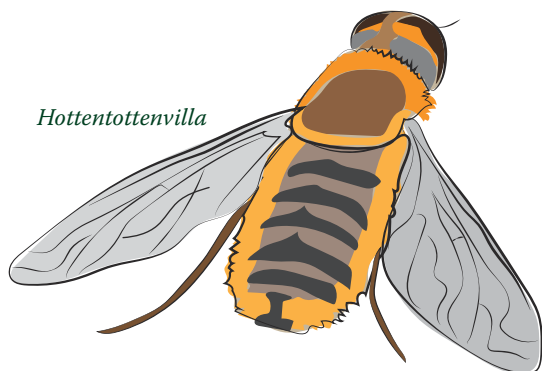
Deel 2: Insecten

door Berry Lucas

In de vorige Hak-al heb ik een overzicht gegeven van bijzondere vogelwaarnemingen in 2019 aan de hand van de meldingen op het regioscherm van de NVWC op waarneming.nl (nwc.waarneming.nl). In dit tweede deel volgen de waarnemingen van de verschillende groepen insecten in Culemborg en ommelanden, met het accent op zeldzaamheden en nieuwe soorten.

Bijna had het coronavirus roet in het eten gegooid, omdat alle locaties met zeldzame soorten vervaagd op kaart stonden om samenscholingen van meer dan drie soorten- en kiekjesjagers te voorkomen. De lockdown van zeldzaamheden is gelukkig opgeheven, zodat ik toch nog tijdig voor deze Hak-al een waarnemingenjaarverslag kon maken.

Ook vorig jaar is er weer een ongekend aantal waarnemingen van vele soorten, waaronder zeldzame tot zeer zeldzame, ingevoerd op het platform. Daarbij zitten 399 soorten die nooit eerder zijn gemeld op waarneming.nl van de NVWC. Een eerste melding van een soort wil overigens niet zeggen dat deze nog niet aanwezig was in het gebied of nog nooit is waargenomen. Vroegere waarnemingen kunnen ook in niet-openbare archieven opgeslagen zijn, waar ik geen zicht op heb. Verder heb ik ook de nog niet door beoordelaars goedgekeurde waarnemingen van soorten meegeteld, dus er kan wat af te dingen zijn op de werkelijke lengte van de soortenlijsten. Al met al dragen alle in 2019 ingevoerde waarnemingen van lokale natuurvorsers weer geweldig bij aan het toenemende inzicht in de nog altijd grote biodiversiteit in het gebied van de NVWC. Dit laat zien hoe waardevol het is om de waarnemingen die je doet tijdens je wandeling of in je eigen tuin te melden op waarneming.nl! Dat wordt steeds handiger met mobiele apps als Obsmap of iObs in combinatie met een waarneming.nl-account. Helemaal makkelijk daarbij is de automatische beeldherkenning waarmee je aan de hand van een foto direct de soortnaam van een plant of beestje kan bepalen. Dat lukt niet altijd goed, maar vaak kun je bij benadering tot een determinatie komen.

Hottentottenvilla

Begrenzing van het waarnemingsgebied van de NVWC binnen waarneming.nl. De titel "tussen Lek en Linge" dekt dus niet geheel de lading, want ook een strook boven de Lek en onder de Linge tellen we mee.

*Rivierrombout, 29 juni Everdingervaard.
Foto Jeroen van Soolingen.*

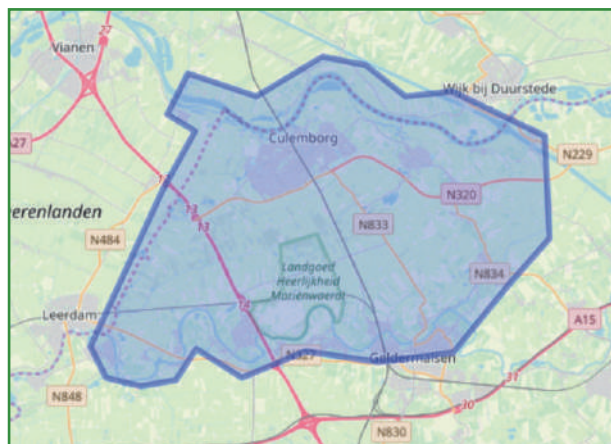
Libellen

In 2019 werden waarnemingen van 31 soorten libellen en waterjuffers ingevoerd. Veel soorten zijn in wat lager aantal gemeld dan vorige jaren. Wel waren er wat meer waarnemingen van onder meer **zwervende heidelibel** en **vuurlibel**. Ook onder meer de **gewone pantserjuffer** werd vaker ingevoerd. In 2019 zijn verder weer enkele waarnemingen gedaan van de zeldzaamheden **rivierrombout**, **plasrombout** en **bruine korenbout**. Ook Culemborg kreeg een klein staartje mee van de **zadellibel**-invasie van 2018 en 2019. Maarten Immerzeel zag een exemplaar van deze nieuwe soort op 26 juni aan de Woerdesteeg in Mariënwaardt (geen foto kunnen maken helaas, en daarom nog niet officieel). De zadellibel is een Afrikaanse soort die af en toe sterke trekneigingen heeft. Door de aanhoudende zuidelijke luchtstroming zijn er veel gezien in West-, Midden- en Zuid-Nederland.

Vlinders

Afgaande op de statistieken in nwc.waarneming.nl, kun je vaststellen dat de vlinderstand behoorlijk in beweging is. Het veranderend klimaat zal een grote rol hierin spelen, naast milieuomstandigheden die ook andere insecten parten spelen. Veel van de 27 in 2019 ingevoerde soorten vertonen jaarlijks schommelingen in het aantal meldingen, maar bij een deel zijn duidelijk trends en forse pieken en dalen te zien.

Er was na tien jaar ook in deze regio weer sprake van een invasie van de **distelvlinder** in 2019 (zie ook het artikel van Anthonie Stip op pag. 6 in deze Hak-al). Voor de **oranje luzernevlinder** was het

en Linge in 2019

Oranje luzernevlinder, 27 september Everdingerwaard.
Foto Kees Greidanus.

Prachtmot, 31 augustus 2019 Everdingerwaard.
Foto Tijn Smeeman.

met 79 waarnemingen van 269 exemplaren een recordjaar. Opvallend was ook het hogere aantal meldingen van het **klein koolwitje** en de **citroenvlinder** dan de voorgaande jaren. Het topjaar 2018 voor de **koninginnenpage** werd overtroffen in 2019. Met 68 exemplaren werd hier het grootste aantal exemplaren ooit gezien van deze fraaie vlinder.

Aan de andere kant ziet het er voor de ooit zo algemene **kleine vos** (11 meldingen in 2019) en de **argusvlinder** (18 meldingen) niet zo best uit. Ze zijn nauwelijks meer te vinden: in 2019 werden de laagste cijfers in tien jaar genoteerd.

Het **scheefbloemwitje** dat vorig jaar als nieuwe soort zijn intrede deed in ons werkgebied, is nu al een bijna normaal verschijnsel geworden in onze tuinen, met 24 waarnemingen in 2019. De zeldzame **grote vos** die vorig jaar voor het eerst hier werd aangetroffen, was ook in 2019 present met één exemplaar. Jeroen Brandjes zag de vlinder op 14 februari langsvliegen bij Bureau Waardenburg in de binnenstad. De **kleine parelmoervlinder** werd op twee plekken (De Hond en Nieuwe Hoeven) gezien. In 2019 echter geen **keizersmantel**, **eikenpage** en **hooibeestje** zoals het jaar daarvoor.

Nachtvlinders en motten

Er wordt veel 'genachtvlinderd' in en rond Culemborg. Onder meer met lichtvallen en wit doek in combinatie met lampen, maar ook in het volle daglicht zijn bepaalde nachtvlinders en hun sporen te vinden. Het verslagjaar leverde volgens nwc.waarneming.nl 36 (!) nieuwe soorten op voor het gebied. Daaronder negen zeldzame tot zeer zeldzame soorten. Meerdere waarnemers wisten mijnen

(foerageergangen van rupsen) van 'nieuwe' soorten bladmineerders op bladeren en takken te herkennen, zoals de **spiraalmineermot** en de **appelhoekmineermot**.

Zeldzame soorten als **prachtmot**, **kompassla-uil** en **esdoornbladroller** werden op de gevoelige plaat vastgelegd. Paul van Wonderen ontdekte de zeer zeldzame **kruiskruidzadelmot** in Molenzicht. Wim Rubers fotografeerde in zijn tuin op walstroleeuwenbek een fraaie rups van het **vlasbekuiltje**. In De Hond en in Rhenoy werden rupsen van de naar het noorden oprukkende **teunisbloempijlstaart** gevonden. Rups 'Teun' is door de paparazzi-foto's van Paul van Veen een bekende Culemborger geworden (zie Hak-al 2019-3). Speurwerk door Werner Hirschi leverde bewijs op van de aanwezigheid van de mysterieuze **gekraagde wesplinder**, op een vijftal plaatsen in en rond Culemborg. De rups van deze verborgen levende vlinder foerageert dicht bij de grond in de wortel van wilgen en verraadt zijn aanwezigheid door kleine hoopjes bruin houtpoeder en uitkomstgaten aan de basis van de boom. De vlinder zelf is niet gezien.

Bijen, wespen en mieren

Ook aan deze groep (vliedvleugeligen) werden 36 'nieuwe' soorten toegevoegd, waarmee nu 288 soorten bekend zijn in onze contreien. Nieuwe mieren op het soortenlijstje zijn de **boommier**, de **zwarte staafmier** en de **grauwzwarte renmier**. Van de voor het eerst in waarneming.nl van de NVWC vastgelegde bijen kunnen de **klimopbij** in Gellicum, de **kruiskruidzandbij** in de Goilberdingerwaard, de **wimperflanzandbij** in Voorkoop en Buren en de **kool-**

Vlasbekuiltje rups, 30 augustus, 2019 Tricht.
Foto Wim Rubers.

Koolzwarte zandbij, 27 mei 2019 Bosscherwaarden.
Foto Hans Kunstman.

*Kameelhalswesp, 3 juli 2019 Plantage.
Foto Hans Kunstman.*

*Slanke blaaskop, 7 augustus Baarsemwaard.
Foto Jan Dirk Buizer.*

zwarte zandbij in de Bosscherwaarden genoemd worden. Andere interessante bijen dit jaar waren **groefjesgroefbij**, **lookmaskerbij** en **gewone kegelbij**. Het gaat te ver om de bonte verscheidenheid aan gevonden vertegenwoordigers van diverse families (zoals bladwespen, galwespen, sluipwespen etc.) met vaak slechts wetenschappelijke namen hier op te sommen. Als zeldzaamheden mogen wel vermeld worden de wespjes *Diaulinopsis arenaria* en *Inostemma reticulatum* en de kleine knotswesp (gevangen door Paul Hoekstra in de Beusichemse Waard) en de graafwespen *Gorytes quinquecinctus* in de Everdingerwaard (J.van Raaij) en kameelhalswesp in de Plantage (Hans Kunstman).

Kevers

De lijst van kevers in het waarnemingsgebied van de NVWC werd in 2019 aangevuld met maar liefst 36 soorten die niet eerder waren gezien en/of ingevoerd. 23 soorten daarvan zijn niet heel algemeen. Als zeldzaam bekend staande soorten die hier zijn aangetroffen zijn *Sitaris muralis* op de steenfabriek in de Bosscherwaarden (door Hans Kunstman en Jurgen Geven), het waterkevertje *Haliphus varius* in een sloot bij Buurmalsen (door Albert Dees) en de opmerkelijke **gouden tor** (door 'Fransje' in Terweijde). Bijzonder kenmerk van deze 2 cm grote, goudgroen glanzende bladsprietkever is dat hij kan vliegen terwijl de dekschilden gesloten blijven. Helaas is er geen foto beschikbaar.

Vliegen en muggen

Aan de al zeer soortenrijke en diverse groep van de Diptera tussen Lek en Linge werd in 2019 het ongekend hoge aantal van 61 soorten toegevoegd! Het overgrote deel van de vondsten kan op conto van Hans Kunstman worden geschreven. Het gaat te ver om alle vertegenwoordigers van zweef-, wapen-, blaaskop-, boor-, breedvoeten andere vliegen te behandelen, maar sommige soorten hebben té grappige en plastische Nederlandse namen om niet te noemen: **vliegende speld**, **nazomergitje**, **slank platvoetje**, **geelpootspeldenkopje**, **glimmend roetneusje**, **vlinderstrikje**, **gevekt blaaskaakje**, **champignonbreedvoet** enzovoort. Verder wil ik de krenten – ik bedoel de wat zeldzamere soorten – van 2019 eruit lichten, zoals deze twee soorten blaaskopvliegen: de **slanke blaaskop**, op de foto gezet door Jan Dirk Buizer in de Baarsemwaard, en de nog zeldzamere **klepwespblaaskop**, verzameld door Kees Goudsmits in de Steenwaard. Vrouwjes van de parasitoïde blaaskopvliegen leggen in de vlucht een eitje in een volwassen bij of wesp, waarna de larve in dit insect leeft en de gastheer tenslotte sterft. En wat te zeggen van de **hottentottenvilla** – nergens een aanwijzing te vinden waar die naam vandaan komt; misschien een afrotropische herkomst? –: zowel Hans Kunstman en Wim Rubers vond zonnende exemplaren in onze regio. Deze wolzwever uit het geslacht *Villa* rukt sinds de jaren '90 via de zandgronden (inclusief zandopspuitingen en rivierduinen) vanuit het zuiden op tot aan midden-Nederland.

*Sitaris muralis, 22 augustus Steenfabriek de Bosscherwaarden.
Foto Hans Kunstman.*

*Gevekt kalkkrieltje, 29 juni 2019 Goilberdingerwaard.
Foto Jeroen van Soolingen.*

Rolanders rookwants, 30 juni 2019 Tricht.
Foto Wim Rubers.

Bleke kakkerlak, 2 juni Plantage.
Foto Hans Kunstman.

Een spectaculaire waarneming is die van de zeer zeldzame zweefvlieg **gevekt kalkkrieltje** in de Goilberdingerwaard. Jeroen van Soolingen zag op 29 juni een eileggend vrouwtje en twee mannetjes van deze *Paragus albifrons*. Bijzonder is dat volgens Reemer (De Nederlandse Zweefvliegen, 2009) het gevekt kalkkrieltje behalve in Zuid-Limburg alleen bekend was uit Rhenen (1936) en nota bene uit Culemborg (gevonden in 1950!). Is de soort hier gedurende die 70 jaar nooit echt weggeweest? Inmiddels zijn er volgens waarneming.nl enkele vondsten in het rivierengebied bijgekomen.

Sprinkhanen en krekels

Vorig jaar zijn er 15 soorten sprinkhanen geregistreerd in nwc.waarneming.nl. Eén nieuwe soort voor het gebied werd ontdekt tijdens de 1000-soortendag in de Redichemse Waard: het **gewoon doorntje**. Een algemene soort (vooral in oost-Nederland), maar desalniettemin nooit eerder opgemerkt. Ook het hier niet zo veel voorkomende **zanddoorntje** werd op twee plaatsen bij Buren aangetroffen. Vrouwtjes en een zingend mannetje van de zeldzame **gouden sprinkhaan** zijn in augustus opnieuw gevonden in de Lek-uitwaarden door Maarten Gilbert. De exacte locatie is vervaagd in waarneming.nl.

Wantsen, cicaden en plantenluizen

Op wantsen en aanverwant spul kunnen specialisten en natuurminnende leken in het Culemborgse observatiegebied helemaal los gaan. Van de 114 ingevoerde soorten in 2019 waren 26 hier nooit eerder vastgelegd. Hieronder staat maar een willekeurige selectie, waarbij ik voorbij ga aan de diverse ontdekte soorten bladvlooiën, bladluizen en (schuim)cicaden.

Meerdere wantsensoorten vertonen een uitbreiding van leefgebied in noordelijke richting. Dat betekent dat er soorten bij kunnen komen, maar ook dat soorten hier mogelijk uitsterven (wat minder zal opvallen). De **gewone rookwants** is in Nederland voor het eerst waargenomen in 1987 en is nu algemeen in de zuidoostelijke helft van het land. Nu is deze bodemwants dus ook hier present. Een wat meer opvallende rookwants door zijn oranje vlek is **Rolanders rookwants**, aangetroffen door Wim Rubers in Tricht. Thuis vond hij opnieuw de zeldzame **breedgeringde muggenwants**, een verborgen levende roofwants. Wim determineerde in de Redichemse Waard verder de **tarwenysius**, een invasieve soort zaadbodemwants uit Nieuw Zeeland die in 2002 Zeeland is binnengekomen via de haven van Antwerpen en pas in 2016 Gelderland heeft bereikt. Een niet zo algemene blindwants (blind omdat ze geen extra puntogen hebben zoals andere wantsen) is de **geelzoomsierblindwants**. Tom Kompier zag de soort in de Tichelgaten bij Buren. Een van de andere nieuwelingen die hij daar vond was de **tweetandschildwants**.

Overige insecten

Deze verzamelgroep betreft eendagsvliegen, steenvliegen, schietmotten, gaasvliegen en andere insecten die niet onder de andere behandelde groepen vallen. Zeventien nog niet voor ons gebied gedocumenteerde soorten werden in 2019 bijgeschreven. In augustus 2019 deed het recent door waterkwaliteitsverbetering weer teruggekeerde fenomeen 'zomersneeuw' zich boven en langs de Lek en de Linge in volle omvang gelden. Zo werden duizenden exemplaren van de eendagsvlieg **schoraas** aangetrokken door de lichtopstelling bij NVWC-clubhuis De Steenuil tijdens de Nationale Nachtvliedernacht. Een andere gemelde eendagsvlieg was de **vierlijneendagsvlieg** in de stad Culemborg (David Tempelman). Anja de Wit ving de zeldzame schietmot *Sericostoma personatum* aan de Linge bij Buurmalsen en bovendien de alhier nieuwe schietmotsoort *Agrypnia varia*. In de Plantage legde Hans Kunstman de bruine gaasvlieg *Hemerobius humulinus* vast. Ook nog niet bekend was de **bleke kakkerlak** die hij daar aantrof. Een hier niet-alledaagse waarneming in april was die van een kameelhalsvlieg *Xanthostigma xanthostigma* bij de Assche Wetering (Wim Rubers). Kees Goudsmits verzamelde twee soorten zeldzame **groefbij-waaiertjes** op bronsgroefbijen op Fort Everdingen. Waaiertjes zijn parasieten op bijen, wantsen en andere insecten. De mannetjes hebben een klein donker lichaam en waaivormige achtervleugels. Vrouwtjes hebben geen poten en vleugels en verblijven altijd in het lichaam van de gastheer.

In de volgende Hak-al volgt deel 3 van dit waarnemingenoverzicht met overige ongewervelde dieren, gewervelde dieren, planten, (korst)mossen en paddenstoelen. 🐝

Xanthostigma xanthostigma, een soort kameelhalsvlieg.
Foto Wim Rubers

'Entrée de bal'

door Jouke Altenburg

Dat is de associatie die bij me opkwam toen ik dit beeld had gemaakt. Maar buurman-fazanthenen zien en horen hier het eindbeeld van een stevige imponeerpartij met-de-vleugels-op-de-borst-roffelen. Aangevuld met een luide, hese, tweelettergrepige kreet bakent een fazanthaan zo zijn territorium af. In de ochtend- en avondschemering kun je fazanthenen, als een serie vallende dominostenen, op geluid in het veld traceren.

Voor fazanthenen is de 1,5 mtr samenleving geen optie. Enkele honderden meters 'social distancing' komt meer in de richting. Behalve wanneer de soortgenoten de andere sexe betreffen. Als een fazanthaan de kans krijgt, neemt hij meerdere dames onder zijn hoede.

Werk aan 't Spoel, 12-5-2020.

COLOFON

Hak-al is een uitgave van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg en wordt gratis onder haar leden verspreid.

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG (NVWC)

Steenovenslaan 20
4101 AM Culemborg
Triodosbank: NL53TRIO 0781 404 312
KvK Tiel : 40156764
e-mail : post@nvwc.nl
website: www.nvwc.nl
www.facebook.com/nvwculemborg
NVWC op Twitter: @NVWCulemborg

ANBI

(Algemeen Nut Beogende Instelling)
De NVWC is een ANBI-instelling:
een gift aan de NVWC is aftrekbaar van het belastbaar inkomen.

REDACTIE

Eindredacteur: Louis van Oort
Gabrielle van Appeldoorn
Berry Lucas
Vormgeving: Eric van Grieken
Foto's: hakalopmaak@nvwc.nl

DRUK

BladNL
Opplage: 375 exemplaren

VRAGEN OVER BEZORGING

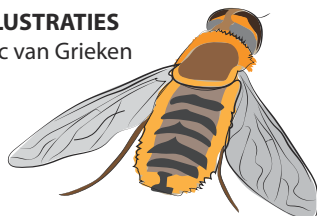
Johan de Kruif 0345 - 515 767

Distributie:

Ans van den Berg, Yme Jan en Jaaike Bosma,
Jan Dirk Buizer en Mirjam Melman,
Carolien Duivenvoorde, Jannus Geleedst,
Marga Gerards, Jurgen Geven, Gerdit Greve,
Nelly Hofman, Caroline van der Laan,
Yvonne Jakobs-Lommers,
Jandirk Kievit, Leo van de Kooij,
Annemarie Roelink, Wim en Carla Rubers,
Harry van de Warenburg, Frans Waroux

ILLUSTRATIES

Eric van Grieken

Overname van artikelen, tabellen en schema's is alleen toegestaan met de volgende bronvermelding: "Bron: Hak-al 02-2020, Natuur- en Vogelwacht Culemborg". Overname van foto's of illustraties is zonder toestemming van de fotograaf of illustrator niet toegestaan. De redactie behoudt zich het recht voor aangeleverde artikelen in te korten, aan te passen, niet te plaatsen en aangeleverde afbeeldingen niet op te nemen.

www.nvwc.nl

ADRESSEN EN INFO

BESTUUR

Contact opnemen met bestuur kan door te mailen naar bestuur@nvwc.nl of te bellen.

Kars Veling (voorzitter)

0345 - 531 689

Martin Heerschop (secretaris)

0345 - 520 380

Johan de Kruif (penningmeester)

0345 - 515 767

José Borsboom

0344 - 693 810

Ruud Post

0345 - 501 929

Han Sloots

0345 - 518 716

VERTROUWENSPERSONEN

Kees van de Vate

c.vd.vate@hetnet.nl

0345 - 535 257

Carolien Duivenvoorde

carolienduivenvoorde@pscd.nl

0345 - 505 423

INSECTENWERKGROEP

Karin Verspui

0345 - 574 123

insectencoor@nvwc.nl

JEUGDGROEP

Winy Verdouw

06 - 40 80 52 08

Maartje van der Ploeg

06 - 10 75 98 66

jeugdcoor@nvwc.nl

KNOTWERKGROEP

Harry van de Warenburg

0345 - 514 358

knotcoor@nvwc.nl

LEZINGEN EN CURSUSSEN

Annette van Berkel

0345 - 531 689

lezingcoor@nvwc.nl

NESTKASTWERKGROEP

Cees van Appeldoorn

Gerrit van Utrecht

nestkastcoor@nvwc.nl

PLANTENWERKGROEP

vacature

plantencoor@nvwc.nl

TUIN- EN KLUSWERKGROEP

Frans Waroux

0345 - 515 393

kluscoor@nvwc.nl

VOGELWERKGROEP

Gerrit-Jan Klop

06 - 51 14 86 42

vogelcoor@nvwc.nl

ZOOGDIERENWERKGROEP

Jurgen Geven

0345 - 533 756

zoogdierencoor@nvwc.nl

VRAGEN OVER INSECTEN

Annette van Berkel

0345 - 531 689

lezingcoor@nvwc.nl

Ewoud van de Ploeg

Agrius_convolvuli@hotmail.com

Maartje van der Ploeg

peetmaartje@hotmail.com

Even voorstellen

José Borsboom

Ruim 37 jaar ben ik boswachter geweest en ook buitengewoon opsporingsambtenaar BOA, onder meer in de Moerputten. Ik draai al een tijdje mee in het bestuur en zou voorgesteld worden op 1 april tijdens de jaarvergadering. Ik heb veel ervaring in diverse functies in besturen. Eigenlijk vind ik alles in de natuur interessant, maar mijn voorkeur gaat wel uit naar insecten.

Mijn grootste hobby is ecologisch tuinieren, ik leer nog steeds, vooral wat je moet doen om een gezond bodemleven te krijgen enz. In Hak-al 03-2020, de Tuinspecial, lees je meer over onze tuin van ca. 2.000 m2.

De formele benoeming volgt nog.

Herhaalde oproep

Special Mijn tuin

*Is jouw tuin
ook een
natuurparadijsje?*

Van de redactie

De redactie heeft het plan opgevat om het volgende nummer van Hak-al in het teken te stellen van 'Natuur in de tuin'.

Tuinen kunnen een waardevol leefgebied en toevluchtsoord voor tal van soorten planten en dieren zijn. Juist in deze tijd, in het dichtbevolkte Nederland waarin de natuur zo sterk onder druk staat, leveren afwisselende en natuurlijk ingerichte (moes)tuinen en erven, en zelfs ook de kleinste groene balkonnetjes een niet te verwaarlozen bijdrage aan de biodiversiteit. Het besef groeit verder dat volledig bestrate tuinen niet alleen slecht zijn voor de waterhuishouding in steden, maar ook weinig te bieden hebben aan vogels, insecten en andere organismen. Met nestkastjes, voedertafels, bijenhôtels, vlinderplanten en bessenstruiken proberen steeds meer tuinierders de natuur dichterbij te halen. Dat betekent ook de teugels in de tuin een beetje laten vieren en de bladblazer, de grasmaaier en de schoffel wat vaker laten staan. De tuin wordt wat minder strak en netjes aangeharkt, waar egels, mussen, slakken, padden, bijen en vlinders maar wat blij mee zijn. Er valt volop te genieten van natuur direct bij huis!

Wij hebben het sterke vermoeden dat het merendeel van de NVWC-leden met een tuin behoort tot deze categorie laissez faire-tuinierders. Mooie faunawaarnemingen komen bovendien vaak uit de eigen tuin van leden. En ook onze Tuin- en kluswerkgroep onderhoudt een fraaie natuurtuin bij het clubhuis De Steenuil. De redactie wil in de Hak-al Special daarom graag aandacht besteden aan kleine en grote natuurparadijsjes op het eigen erf van leden of andere natuurliefhebbers in Culemborg en omstreken. Het maakt niet uit of je een klein tuintje of balkon hebt of grootgrondbezitter bent! We denken bijvoorbeeld aan verhalen, gedichtjes, anekdotes, onderzoeksverslagjes, waarnemingen, foto's, tuinsoortenlijstjes etc. Ook voorbeelden van natuurtuinontwerpen, tips voor een natuurlijker tuin, bouw instructies van bijenhôtels, nestkasten, voertafels, mussenvides enzovoort en de ervaringen daarmee zijn welkom. Meld even vooraf welke kopij je wilt leveren en stuur deze vóór 17 augustus 2020 op naar gabriellevanappeldoorn@ziggo.nl (tekst) en hakalopmaak@gmail.nl (fotomateriaal via Wettransfer). 🐝

Agenda NVWC

Als gevolg van de maatregelen van het kabinet in verband met de coronacrisis zijn de meeste activiteiten tot 1 september 2020 tot nader order afgelast.

In overleg met de gemeente kunnen de activiteiten van de jeugdgroep worden opgestart.

Het bestuur vergadert online.

De activiteiten na 1 september zijn onder voorbehoud van de dan geldende overheidsregels.

In de Tsjelp en op de website wordt de actuele stand van zaken bijgehouden.

17 augustus kopijdatum Hak-al 2020-3

www.nvwc.nl